

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มผลิตภัณฑ์กะปิบ้านพระพุทธร หมู่ที่ 2 ตำบลเทพา และกลุ่มผลิตภัณฑ์กะปิบ้านปากบางสะกอม หมู่ที่ 4 ตำบลสะกอม อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดที่สำคัญได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายและแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีสาระโดยสังเขปดังต่อไปนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

1.1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) มีผู้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้หลายความหมายและใกล้เคียงกันดังนี้

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขต 9 (2546 : 41) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ กิจกรรมที่ชุมชนและคนในชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรมที่ผลิตสินค้า กิจกรรมให้บริการหรือกิจการอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยการนำทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่ อันได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรท้องถิ่น เป็นต้น ผสมกับการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือหมายถึงกิจกรรมของชุมชน โดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมของชุมชนในการดำเนินกิจการดังกล่าว

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ป. : 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (2546 : 3) ได้ให้ความหมายว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือการประกอบกิจการด้านสามัคคีธรรมของชุมชน โดยชุมชนในการผลิตสินค้า การให้บริการและอื่น ๆ หรือการเรียนรู้และพึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน

ด้านการนำทุนของชุมชนมาดำเนินการ โดยใช้รูปแบบการจัดการที่เหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม บนพื้นฐานเศรษฐกิจแบบพอเพียง

เสรี พงศ์พิศ (2546:83) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบการขนาดเล็ก ๆ เพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชน ในชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ผสมผสานกับความรู้สากล เป็นการรวมกลุ่มกันทำงาน โดยคนในชุมชน ถ้าจำนวน 5 - 11 คน เรียกว่า ขนาดจิว ถ้า 15 คนขึ้นไป เรียกว่า ขนาดเล็ก

วิชิต นันทสุวรรณ (กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ป. : 2) ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึงการประกอบการ ซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอน โดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ความเข้มแข็งของชุมชน และความสงบสุขของสังคมด้วย วิสาหกิจชุมชนจึงมีความหมายครอบคลุมกิจกรรมต่อไปนี้

1. การแปรรูปหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการผลิตการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่มมูลค่าผลผลิตการเกษตรขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายชุมชน
2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน เช่น เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ ไวน์ผลไม้พื้นบ้าน การแปรรูปพืชผักผลไม้พื้นบ้านรูปแบบต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น
3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเองขององค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น น้ำปลา ปูย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารและยาสมุนไพร เป็นต้น
4. การพัฒนาระบบการตลาด การบริการและสวัสดิการชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สุขภาพพื้นบ้าน เป็นต้น

มานิชย์ นวลสระ (2546 : 4 - 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” เป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ หรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัวในชุมชน โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยยึดหลักสำคัญคือ สร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชน เพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเอง ลดรายจ่ายให้ครอบครัว สร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีให้แก่ตนเอง และมีคุณธรรมความรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุด และเอาเปรียบผู้บริโภค อันเป็นการประกอบการซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอน โดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ของชุมชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (2548 : 2) ให้ความหมายว่า **วิสาหกิจชุมชน** หมายความว่า กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน ทั้งนี้ตามหลักการที่คณะกรรมการกำหนด

1.1.2 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญดังนี้

กรมการพัฒนาชุมชน (2545 : 4 – 5) สรุปว่า วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะ 5 ประการ คือ

- 1) เป็นกิจการของชุมชน
- 2) ดำเนินการโดยทุนของชุมชนและมีการบริหารจัดการที่เหมาะสม
- 3) ดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม
- 4) เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินงาน
- 5) มีเป้าหมายเพื่อพึ่งพาตนเองของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2546 : 85 – 86) ได้สรุปลักษณะของวิสาหกิจชุมชนไว้ 7 ประการ คือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง
- 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
- 3) ทรัพยากรหรือผลผลิตมาจากชุมชนหรือจากภายนอกชุมชนก็ได้
- 4) ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง
- 5) ดำเนินการแบบบูรณาการ ไม่ทำแบบโครงการเดี่ยว คือ มีหลาย ๆ กิจกรรม

ประสานผนึกกำลัง (Synergy) และเกื้อกูลกัน (Cluster)

- 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจของการพัฒนา
- 7) มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสำคัญ

1.1.3 องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2546 : 4)

1) เป็นกิจการของชุมชน เป็นการประกอบกิจการทั้งด้านการผลิตและบริการที่กลุ่มคนในชุมชนเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ปัจเจกชน

2) ดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชน และมีการบริหารจัดการที่เหมาะสม เป็นกิจการที่ดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชนเป็นหลัก (สินทรัพย์ เงิน แรงงาน ทรัพยากร ภูมิปัญญา เป็นต้น) โดยมีการบริหารจัดการ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตหรือกิจการบริการนั้น ด้วยความคิดสร้างสรรค์ คิดกันเองใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานเป็นการจัดการแบบประสานพลัง (Synergy) ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคมแบบเสริมกัน ไม่ใช่แยกทำเป็นเรื่อง ๆ

3) ดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม หมายถึง กิจการดำเนินการด้วยการมีส่วนร่วมของหมู่คณะในชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมแก่สมาชิก และชุมชนโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสาธารณะ และสภาพแวดล้อมของชุมชน

4) เน้นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการ ในการดำเนินกิจการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน เรียนรู้ที่จะบริหารจัดการทุนชุมชน ด้วยการริเริ่มสร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรมเรียนรู้ วิถีคิดใหม่คิดแบบรอบด้าน คิดให้ทวิคูณ คิดแบบบูรณาการ คิดให้บรรลุได้ว่าสิ่งที่ตนเองได้ทำอะไร จะคิดหาทุนที่แท้จริงอย่างไร

5) มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจการ โดยเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองเป็นฐานราก ทำให้พอกินพอใช้ในครัวเรือน ชุมชนและเครือข่ายเป็นลำดับแรก

1.1.4 ประเภทของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท (เสรี พงศ์พิศ, 2546 : 88 – 89) ดังนี้

1) วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเพื่อการกินการใช้ในท้องถิ่น เช่น ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ บัญ เป็นต้น ซึ่งอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านทั่วไปจะทำได้

2) วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า คือวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกสู่ตลาดใหญ่ได้ เพราะมีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น อาจจะมีสูตรหรือเคล็ดลับ หรือมีคุณภาพดีในระดับมาตรฐาน สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ ซึ่งสินค้าประเภทหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อาจจะเป็นหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้าได้

1.1.5 รูปแบบการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มี 2 รูปแบบ คือ (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน 2546 : 5)

1) วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเดี่ยว ได้แก่ วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเพียงหนึ่งเดียว โดยคณะผู้บริหารในชุมชนชุดเดียว และไม่สร้างเครือข่ายกับวิสาหกิจอื่น ๆ โดยจะมีผลผลิตมากกว่าหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือบริการได้

2) วิสาหกิจที่ประกอบกิจการในรูปเครือข่าย ได้แก่ วิสาหกิจที่มีปฏิสัมพันธ์กับกิจการอื่นโดยแต่ละวิสาหกิจต่างมีการประกอบการตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ของกิจการ หากแต่มีปฏิสัมพันธ์กันแบบพึ่งพาเกื้อกูล เชื่อมโยงกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

2.1) เครือข่ายกิจกรรม ได้แก่ วิสาหกิจที่มีต่อกิจกรรม เกื้อกูลกันมาเป็นเครือข่ายกัน ทั้งที่เป็นกิจกรรมประเภทเดียวกัน และ/หรือหลายประเภท

2.2) เครือข่ายพื้นที่ ได้แก่ วิสาหกิจที่ดำเนินการอยู่ในระดับพื้นที่เดียวกัน เช่น ระดับหมู่บ้านด้วยกัน หรือระดับตำบลด้วยกัน หรือต่างระดับพื้นที่กัน เช่น วิสาหกิจระดับหมู่บ้านกับระดับตำบล มาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกัน

1.1.6 ระดับของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนอาจแบ่งตามระดับของการพัฒนาได้เป็น 3 ระดับดังนี้ (มานิชย์ นวลสระ. 2546 : 4 – 5)

1) วิสาหกิจชุมชนระดับครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นของการแปรรูป หรือสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อการอุปโภคบริโภคของตนเองภายในครัวเรือนเป็นหลัก สมาชิกในชุมชนจะสร้างผลิตภัณฑ์ในลักษณะหลากหลาย เพื่อการพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อ และป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกไปนอกชุมชนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะช่วยให้การหมุนของเงินอยู่ในหมู่บ้านและแพร่สะพัดอยู่ในหมู่บ้าน

2) วิสาหกิจชุมชนระดับชุมชน เมื่อวิสาหกิจของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ขั้นแรก เพื่อลดรายจ่ายหรือเพื่อลดการพึ่งพาตนเองได้แล้ว จึงขยายออกไปสู่เพื่อนบ้าน ผู้ผลิตเองไม่ได้ต้องซื้อสินค้าจากภายนอก เพราะการพึ่งตนเองในบางกรณีไม่สามารถทำได้โดยลำพังครอบครัวเดียว วิสาหกิจชุมชนขั้นนี้จึงเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เกื้อหนุนให้เกิดการพึ่งพาอาศัยระหว่างครอบครัวในชุมชนเดียวกัน เป็นการลดภาระการซื้อของแพงหรือช่วยลดรายจ่ายให้แก่เพื่อนบ้านเงินไม่ออกไปจากหมู่บ้าน

3) วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย การพึ่งตนเองในบางกรณี ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพังชุมชนเดียว แต่เป็นไปได้เมื่อหลายชุมชนร่วมมือกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของทุกชุมชน วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย จึงเป็นระบบพึ่งพาอาศัยระหว่างชุมชนที่มีผลผลิตและทรัพยากรแตกต่างกัน

1.1.7 ปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน

ความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ดังนี้ (สาโรช เนติธรรมกุล. 2546 : 22 – 26)

1) การมีส่วนร่วม (Participation Factor) ทั้งการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และการมีส่วนร่วมของสถาบัน องค์กรหรือหน่วยงานจากสถาบันภายนอก การมีส่วนร่วมของชาวบ้านนั้นมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากเป้าหมายสำคัญของการทำวิสาหกิจชุมชนก็คือการทำธุรกิจที่มีชาวบ้านหรือคนในชุมชนเป็นเจ้าของหลัก การมีส่วนร่วมของชาวบ้านต้องเกิดขึ้นในทุก ๆ ขั้นตอน นับตั้งแต่การสมัครเป็นสมาชิกในธุรกิจ การเข้าร่วมถือหุ้นซึ่งมีส่วนสำคัญต่อกระบวนการสะสมทุน การให้ความคิดเห็นตลอดจนการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมจากสถาบันภายนอกก็มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในด้านการระดมทุนเพิ่ม หรือต้องการถ่ายทอดความรู้และเทคนิคด้านต่าง ๆ ใน

การบริหารงาน ซึ่งชาวบ้านหรือสมาชิกอาจไม่มีประสบการณ์ในการทำธุรกิจมาก่อน อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของสถาบันจากภายนอกนี้กลุ่มจำเป็นต้องพิจารณาให้ดีเพื่อไม่ให้เข้ามามีครอบครองอำนาจในการตัดสินใจ หรือกำหนดนโยบายรวมทั้งแผนการต่าง ๆ ของกลุ่ม ซึ่งจะทำให้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเปลี่ยนแปลงไป

2) ความเป็นผู้นำ (Leadership Factor) ผู้นำชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดบทบาทของสมาชิกในชุมชนและนโยบายของการดำเนินกิจกรรม ดังนั้นการที่ชุมชนใด ๆ มีผู้นำชุมชนที่มีความพร้อมในการเป็นผู้นำและพร้อมที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นรวมถึงการเผชิญหน้าและต่อสู้กับปัญหาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้นำที่สามารถทำให้ชาวบ้านรวมพลังกันในการดำเนินกิจกรรมธุรกิจชุมชนให้สำเร็จลุล่วงไปได้จึงถือเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้งานของการทำงานเป็นไปด้วยความราบรื่น ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมาย มีเป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาวและที่สำคัญคือต้องรู้จักการจัดลำดับความสำคัญของเรื่องแต่ละเรื่องปัญหาแต่ละปัญหา เพื่อให้การดำเนินกิจการสามารถดำเนินการไปได้อย่างเป็นระบบระเบียบเป็นขั้นตอนและเกิดปัญหาน้อยที่สุด ต้องสร้างให้เกิดความไว้วางใจ (Trust) ให้ชาวบ้านนอกเหนือไปจากการสร้างความมั่นใจเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจในการเข้าร่วมซึ่งหากชาวบ้านมีความมั่นใจในตัวผู้นำแล้วโอกาสที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มก็มีความเป็นไปได้สูง ผู้นำที่ดียังต้องยอมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นทั้งที่เป็นชาวบ้านในชุมชน สมาชิกในกลุ่มหรือบุคคลจากสถาบันภายนอกอีกด้วย

3) สมาชิก (Membership Factor) สมาชิกที่เข้าร่วมในกิจกรรมสามารถปฏิบัติตนให้เป็นไปในทางที่จะเอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจ ซึ่งสมาชิกที่ดีนั้นควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- (1) เป็นผู้ที่มีเป้าหมายเดียวกับธุรกิจ
- (2) เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- (3) มีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
- (4) มีความซื่อสัตย์ในกิจการงานที่ได้รับมอบหมาย
- (5) มีความพยายามเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายนั้น ๆ
- (6) มีความอดทนรอคอยความสำเร็จด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น
- (7) มีความเชื่อมั่นทั้งต่อตัวผู้นำและธุรกิจ
- (8) ให้ความช่วยเหลือเมื่อองค์กรหรือธุรกิจต้องการ

ถ้าหากสมาชิกมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจะไม่มีปัญหาที่เกิดจากตัวของสมาชิกซึ่งช่วยให้การดำเนินธุรกิจเจริญก้าวหน้าต่อไปได้

4) การเงิน (Financial Factor) เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่ออุปสรรคหรือความล้มเหลวของการดำเนินงาน การไม่สามารถระดมทุนจากชาวบ้านได้เพียงพอ ทำให้ชุมชนต้องเริ่มต้นการทำธุรกิจด้วยการกู้ยืมเงินโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกู้ยืมเงินนอกระบบ ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง

นั้นจะทำให้ธุรกิจมีหนี้สินสะสมพอกพูนเรื่อยไป ไม่สามารถคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยได้จนเป็นเหตุให้ต้องล้มเลิกกิจการไป นอกจากนี้การวางแผนโครงการที่ต้องใช้เงินทุนที่มากเกินไปนั้น เป็นปัจจัยที่ช่วยผลักดันให้การดำเนินกิจกรรมประสบกับปัญหาเร็วขึ้น ดังนั้นในการวางแผนทำการผลิตชุมชนจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงงบประมาณที่จะใช้ในโครงการอย่างละเอียดและจะต้องมีความมั่นใจในแหล่งที่มาของเงินทุนนั้นมากพอ

5) การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก (External Interactive Factor) ปัจจัยนี้ชุมชนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นการมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานจากภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ หรือบุคคลอื่น ซึ่งในการมีปฏิสัมพันธ์นี้มีทั้งการปฏิสัมพันธ์เชิงบวกและเชิงลบ ทั้งนี้กลุ่มจำเป็นต้องเรียนรู้ และประเมินให้ได้ว่าการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์นั้นเป็นไปในลักษณะใด ควรมีการประชุมสมาชิกถึงการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์จากภายนอกอย่างสม่ำเสมอ ส่วนหนึ่งนั้นนอกจากจะเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มของสมาชิกที่เป็นชาวบ้าน เพื่อให้หน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนใช้จุดอ่อนของการรวมกลุ่ม ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชนที่อ่อนแอเป็นตัวทำลายชุมชน หรือทำให้เกิดการไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมได้ นอกจากนี้กลุ่มยังต้องให้ความสำคัญต่อกรณีที่สมาชิกที่เป็นชาวบ้านในชุมชนจะขายหุ้นให้กับบุคคลภายนอก เนื่องจากหากบุคคลภายนอกสามารถถือครองหุ้นในธุรกิจของกลุ่มเป็นจำนวนมากแล้ว บุคคลภายนอกเหล่านั้นย่อมมีสิทธิในการดำเนินงานมากขึ้น ซึ่งกลุ่มอาจสูญเสียความเป็นเจ้าของในธุรกิจชุมชนที่สร้างขึ้นได้ และในท้ายที่สุดกลุ่มก็อาจต้องสูญเสียธุรกิจที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านให้กับบุคคลภายนอกไปในที่สุด

6) การบริหารจัดการ (Management Factor) การบริหารจัดการมิได้ครอบคลุมเฉพาะในส่วนของโครงสร้างและรูปแบบการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจัดให้มีการพัฒนาองค์กรธุรกิจที่ดำเนินการอย่างโปร่งใสสามารถตรวจสอบการบริหารงานได้ตลอดเวลา การให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นในการกำหนดนโยบายตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ จะช่วยให้สมาชิกรู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของในองค์กรธุรกิจนั้น การบริหารจัดการต้องเป็นไปเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินการ

7) การผลิต (Production Factor) การผลิตมีความสำคัญต่อการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน การผลิตที่ดีควรเป็นการผลิตที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้วางไว้ ซึ่งเป็นการผลิตที่อาศัยวัตถุดิบที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ทำให้ต้นทุนอันเกิดจากการจัดหาวัตถุดิบลดลง ดังนั้นชุมชนจึงต้องพิจารณาให้ได้ว่าชุมชนของตนเองมีความได้เปรียบในการผลิตสินค้าใด ความได้เปรียบนี้มีได้หมายความว่าเฉพาะความได้เปรียบในการจัดหาวัตถุดิบเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความได้เปรียบในด้านทักษะในการผลิตด้วย ต้องคำนึงถึงระดับของเทคโนโลยีในการผลิตที่ชุมชนมีอยู่ ซึ่งโดยปกติแล้วเป็นเทคโนโลยีอย่างง่าย ไม่สลับซับซ้อน

อย่างไรก็ตามจำเป็นต้องคำนึงถึงการผลิตในระยะยาวด้วย เนื่องจากในอนาคตวัตถุดิบที่มีอยู่อาจลดลง ส่งผลให้ต้นทุนของราคาสินค้าสูงขึ้น ดังนั้นจึงต้องคิดค้นในสิ่งที่สามารถใช้ทดแทนกันได้ หรือขยายการผลิตออกไป นอกจากนี้การที่วัตถุดิบที่มีอยู่นั้นไม่ได้คุณภาพ อาจทำให้ผลผลิตหรือสินค้าที่ได้ไม่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตรายอื่นได้

8) การตลาด (Marketing Factor) การตลาดจัดเป็นหัวใจสำคัญของการทำธุรกิจ การจัดหาตลาดนั้นมีได้เป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนที่จะช่วยเหลือกันในการแสวงหาช่องทางการตลาดเมื่อมีโอกาส ถ้าสมาชิกในธุรกิจชุมชนสามารถหาตลาดรองรับที่แน่นอนได้ ไม่เพียงแต่จะเป็นผลดีต่อการผลิตที่ไม่ทำให้สินค้าเหลือค้างสต็อก แต่ยังเป็นการสร้างมูลค่าในตัวเองให้แก่สินค้าได้อีกด้วย ตลาดมีทั้งตลาดภายในชุมชนและตลาดภายนอกชุมชนที่เป็นตลาดในประเทศ และตลาดต่างประเทศ ซึ่งสมาชิกจำเป็นต้องเรียนรู้กลยุทธ์ตลอดจนเทคนิคในการขายต่าง ๆ จากผู้ผลิตรายอื่นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำการตลาดต่อไป

9) แรงงาน (Labour Factor) การมีความพร้อมในด้านแรงงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากต้นทุนในการจัดหาแรงงานจะน้อยกว่า การไม่มีแหล่งแรงงานเป็นของตัวเอง ทำให้ต้องมีการจ้างแรงงานจากท้องถิ่นอื่นเข้ามา ซึ่งนอกจากอาจต้องเสียค่าจ้างเพิ่มขึ้นแล้วยังทำให้การตกลงหรือพูดคุยกันยากกว่าแรงงานในท้องถิ่นเดียวกัน

10) ข้อมูลข่าวสาร (Information Factor) ปัจจัยที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารนี้มีได้ครอบคลุมเฉพาะการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานให้แก่สมาชิกรับทราบ หรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกลุ่มเท่านั้น แต่ยักรวมถึงการที่กลุ่มจำเป็นต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องอื่น ๆ จากภายนอกด้วยเช่น ในขณะนี้ตลาดมีความต้องการสินค้าใดแบบไหน แนวโน้มของสินค้าที่ชุมชนผลิตได้เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้ธุรกิจสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบของผลผลิตได้ทันกับความต้องการ หรือขณะนี้มีการนำเทคนิคใหม่ ๆ ใดบ้างมาใช้ในการผลิต การตลาดบ้าง เพื่อให้กลุ่มสามารถปรับตัวได้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจจากภายนอก

11) กฎข้อบังคับ (Rules Factor) เนื่องจากในการดำเนินธุรกิจนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องติดตามข้อมูลเกี่ยวกับกฎระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจนั้น ๆ เพื่อให้การดำเนินกิจการถูกต้องตามกฎหมาย หรือไม่ผิดข้อบังคับของทางราชการ อันอาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานได้

1.1.8 การสร้างวิสาหกิจชุมชน

การสร้างวิสาหกิจชุมชนมีแนวปฏิบัติบางประการดังนี้ (อารีญา บุญทวี, 2547 : 81)

1) ต้องทำความเข้าใจร่วมกันว่า “ชุมชน” ควรมีความหมายอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางกฎหมายจะต้องมีความหมายที่ชัดเจน

2) ความหมายของวิสาหกิจต้องชัดเจนทั้งแนวทฤษฎีและคำจำกัดความในทางกฎหมายยังมีความจำเป็นที่จะต้องเด่นชัด ทั้งในลักษณะการเป็นเจ้าของ การประกอบการ เช่น จะต้องเป็นของชุมชน ประกอบการโดยชุมชน ต้องการผลตอบแทนเพื่อชุมชน

3) จะต้องส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นกลไกการสร้างฐานรากของระบบเศรษฐกิจสังคมไทย

4) เมื่อเป็นนโยบายแห่งรัฐเสียแล้ว จะต้องมีการ กฎเกณฑ์ กติกา แผนงาน และการปฏิบัติการ

5) มีงบประมาณ มีทุน มีองค์กรปฏิบัติงาน รับผิดชอบงานต่าง ๆ รวมทั้งสร้างกลไกบริหารการจัดการให้เกิดประสิทธิผล

1.1.9 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

เมื่อวิสาหกิจชุมชนจัดตั้งขึ้นได้สำเร็จแล้ว การสนับสนุนส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จเป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งดำเนินการได้ดังนี้ (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 9. (2546 : 41 – 42)

1) จุดมุ่งหมายของการที่ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างโอกาสและรายได้ของชุมชนฐานราก ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2) หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ การทำให้สินทรัพย์ของชุมชนกลายเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า และทำให้เป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าเพิ่ม เพื่อนำไปสู่สินค้าของชุมชนทำให้เกิดรายได้และกลายเป็นสินทรัพย์ของชุมชน เพื่อให้รากฐานเศรษฐกิจมั่นคง ซึ่งมาจากภูมิปัญญาของชุมชนเอง

3) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

เพื่อให้ชุมชนมีเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้

(1) ด้านทุน เพื่อบริหารจัดการกองทุนด้านเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งในการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

(2) ด้านการผลิต เพื่อบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้เกิดการเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนมุ่งสู่วิสาหกิจชุมชนในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับธุรกิจ และเชื่อมโยง วิสาหกิจชุมชนสู่ความพอเพียงและพึ่งตนเอง

(3) ด้านการตลาด เพื่อแสวงหาและส่งเสริมการแสดงผลและจำหน่ายสินค้าชุมชน

(4) ด้านรายได้ เพื่อแสวงหารายได้และลดรายจ่ายในการยกระดับครัวเรือน

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

1.2.1 ความหมายของเครือข่าย

ได้มีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายเอาไว้หลายท่านทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันออกไปบ้างซึ่งอาจจะแบ่งเป็นความหมายโดยรูปศัพท์ ความหมายในฐานะที่เป็น ข่ายใยชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความหมายโดยทั่วไป ความหมายในฐานะที่เป็น เครือข่าย ความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายการประสานงาน ความหมายในฐานะที่เป็นพลังงานในการดำเนินงาน และความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่ง การเรียนรู้

1) ความหมายโดยรูปศัพท์

คำว่า เครือข่าย (Net = Works) มีที่มาจากคำว่า Net และ Works ใน ภาษาอังกฤษ โดย Net หมายถึงตาข่ายที่โยงใยถึงกันและกัน ส่วน Works หมายถึงการทำงาน เมื่อรวมสองคำเข้าด้วยกันจึงหมายถึงการทำงานร่วมกันโดยมีการเชื่อมโยงประสานกันเหมือนกับตาข่าย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ของไทยไม่ได้บัญญัติคำว่า เครือข่าย ไว้มีแต่คำว่า เครือ กับคำว่า ข่าย ซึ่งเป็นคำที่แยกออกจากกันและให้ความหมายไว้ว่า เครือ หมายถึง เถาไม้ พรรณไม้ที่เป็นเถา เชื้อสาย วงศ์วาน ใช้เรียกวงที่มีหวีกล้วยว่า เครือกล้วย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546 : 259) ส่วนคำว่า ข่าย หมายถึงเครื่องดักสัตว์ ชนิดหนึ่ง ถักเป็นตารางแห ขอบเขต เช่น เรื่องนี้ไม่อยู่ในข่ายที่จะพิจารณา และให้ความหมายของ ข่ายงาน ไว้ว่าเป็นวงงานที่อยู่ในความควบคุมดูแลและประสานกัน (พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2456 : 183 – 184) ซึ่งมีความหมายว่าเป็นการทำงานประสานกัน เหมือนตาข่ายเช่นเดียวกัน

โดยรูปศัพท์แล้วเครือข่ายจึงหมายถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสมาชิก เพื่อร่วมกันปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

2) ความหมายในฐานะที่เป็นข่ายใยชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ

การให้ความหมายของเครือข่ายในฐานะที่เป็นข่ายใยชีวิตที่มีความสัมพันธ์ กับธรรมชาติมาจากพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายที่สำคัญ 3 ประการ คือ เครือข่ายเป็น ธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนระบบและเป็นโครงสร้างที่ ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติที่กล่าวมาแล้วในเรื่องแนวความคิดของเครือข่าย โดยสรุป ได้ว่าเครือข่ายหมายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและ การปฏิสัมพันธ์ที่โยงใยกันของ สรรพสิ่งแล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มีการสาน ต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มี

ความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักของธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมีจุดเริ่มต้น เติบโตหยุดพักและขยับขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลาและสถานการณ์แวดล้อมหรือโอกาส (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น), 2547 : 34 – 35)

3) ความหมายโดยทั่วไป

โดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่า เครือข่าย หมายถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่ายซึ่งมีความหมายในหลายมิติ ทั้งหมายถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โครงข่ายของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระบบน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท อินเทอร์เน็ต หรือระบบเทคโนโลยีโทรคมนาคมที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งมีการโยงใยเป็นโครงข่ายที่ต่อเนื่องกัน (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น), 2547 : 5) โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายประชารัฐ เครือข่ายผู้ก่อการร้าย เครือข่ายผู้ค้ายาเสพติด เครือข่ายพ่อค้า เครือข่ายมหาวิทยาลัย เครือข่ายระบบโทรศัพท เครือข่ายวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ เป็นต้น

4) ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์

เครือข่ายเมื่อพิจารณาจากการเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์จะเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร สถาบันกับสถาบัน ชุมชนกับชุมชน ประเทศกับประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมให้บรรลุความสำเร็จร่วมกัน บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน การเชื่อมโยงอาจจะเชื่อมโยงกันเป็นครั้งคราวตามความจำเป็นโดยสมาชิกยังคงมีอิสระในการดำเนินงานหรืออาจจะรวมกันโดยมีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงานก็ได้ เครือข่าย จึงหมายถึง ความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลต่อบุคคล ระหว่างบุคคลต่อกลุ่ม ระหว่างกลุ่มต่อกกลุ่ม ระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การเชื่อมโยงของเครือข่ายจึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงรายชื่อบุคคลที่สามารถติดต่อได้เท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้บุคคล กลุ่มหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน โดยอาจจะเป็นกิจกรรมตามความจำเป็นเป็นครั้งคราว หรือเป็นกิจกรรมต่อเนื่องสม่ำเสมอก็ได้ สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกันคือ วัตถุประสงค์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกันหรือเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน หรือสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยการนำทรัพยากรมาใช้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเครื่องมือ เครื่องใช้ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์และอื่น ๆ ระหว่างกัน

6) ความหมายในลักษณะที่เป็นเครือข่ายประสานงาน

เครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประสานงานเป็นการร่วมมือกันระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกันหรืออาจเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือองค์กรต่างประเภทกัน เพราะฉะนั้นเครือข่ายจึงมีได้หลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกชนต่อปัจเจกชน ระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่ม ระหว่างกลุ่มต่อกลุ่มหรือแม้กระทั่งการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543 : 28) อันเป็นการเชื่อมโยงหรือการประสานงานระหว่างสมาชิกในลักษณะของการร่วมมือกันเพื่อระดมทรัพยากรต่าง ๆ ของสมาชิกมาใช้ร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยอาจจะเป็นการประสานงานโดยตรงระหว่างสมาชิกกับสมาชิก หรือร่วมกันจัดตั้งศูนย์กลางเป็นแม่ข่ายในการประสานงานกันก็ได้ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของสมาชิกร่วมกัน

7) ความหมายในลักษณะที่เป็นพลังในการทำงาน

เครือข่าย เป็นการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้างเพื่อให้สังคมพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นและในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์ย้อนกลับในเชิงบวกที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (Reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (Quantum Leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (Emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่ายคือการนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มา ถักทอ เชื่อมโยงกัน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2546 : 5) เครือข่ายจึงเป็นการที่สมาชิคนำพลังหรือศักยภาพของตนมารวมเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย

8) ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้

เครือข่ายเมื่อพิจารณาจากการเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้จะหมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่มีความสนใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและอื่น ๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน มีความเท่าเทียมกัน และตระหนักเห็นร่วมกันในเป้าหมายและแผนที่จะทำ (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน. กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 : 5)

จะเห็นได้ว่า เครือข่ายมีความหมายหลายความหมายและแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของเครือข่าย การให้ความหมายของเครือข่ายที่เป็นความหมายรวมเพียงความหมายเดียวจึงเป็นเรื่องยาก แต่เมื่อพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งที่มีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลังจนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคต ได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

1.2.2 ลักษณะของเครือข่าย

ลักษณะของเครือข่ายอาจพิจารณาได้จากลักษณะโดยทั่วไปและลักษณะร่วมของเครือข่ายได้ดังนี้

1) ลักษณะทั่วไปของเครือข่าย

โดยทั่วไปเครือข่ายทุกประเภทมีลักษณะดังต่อไปนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 : 190 – 192)

(1) เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เครือข่ายเป็นการถักทอสายใยสัมพันธ์ของสมาชิกเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีลักษณะเหมือนกับตาข่ายหรือใยแมงมุม

(2) สมาชิกของเครือข่ายอาจจะมีลักษณะบางประการร่วมกัน เช่น อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันหรืออาณาบริเวณใกล้เคียงกัน ประกอบอาชีพเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน ใช้ทรัพยากร เช่น สายน้ำ ป่าไม้ ทุ่งหญ้าร่วมกัน ประสบปัญหาหรือวิกฤตการณ์ร่วมกัน เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการรวมกันเป็นเครือข่ายเร็วขึ้น

(3) สมาชิกของเครือข่ายอาจจะมีลักษณะบางประการแตกต่างกัน เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา เผ่าพันธุ์ ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้ทำให้เครือข่ายมีความหลากหลายและมีพลัง

(4) มีลักษณะหลายมิติ เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีหลายลักษณะ เช่น เป็นธรรมชาติความสัมพันธ์ของธรรมชาติโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการของการทำงาน ความสัมพันธ์ในการร่วมมือกันของมนุษย์ในทางสังคมวิทยา ความสัมพันธ์ในลักษณะของการประสานงาน ความเป็นพลังในการทำงาน การเป็นเครือข่ายประชาสังคม การเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ เป็นต้น

(5) มีลักษณะเป็นการรวมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกเข้าด้วยกัน ไม่ใช่พึ่งพิงอิงสมาชิกอื่น ๆ เพียงฝ่ายเดียว สมาชิกจึงต้องนำศักยภาพของตนออกมาใช้อย่างเต็มที่ พลังของเครือข่ายเป็นแบบทวีคูณหรือแบบก้าวกระโดด

(6) สมาชิกมารวมกันด้วยความสมัครใจไม่ใช่เพราะถูกบีบบังคับ เช่น เนื่องจากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง มองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย เป็นต้น

(7) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นแบบกัลยาณมิตร คือ มีความสมานฉันท์ สามัคคี มีความเอื้ออาทร สนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ขัดแย้ง ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน

(8) สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนมีความรู้สึกที่ต่างเป็นส่วนประกอบของกันและกัน แม้ว่าบางเครือข่ายจะร่วมกิจกรรมกันนาน ๆ ครั้งก็ตาม แต่ยังคงมีสายใยสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และพร้อมที่จะร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ

(9) สมาชิกมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมของเครือข่ายอาจจะมีกิจกรรมเดียวหรือหลายกิจกรรมก็ได้ เช่น การเยี่ยมเยียนกัน การประชุมสัมมนาร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน การจัดเวทีสรุปบทเรียนร่วมกัน การปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาย่างร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

(10) มีความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน สมาชิกของเครือข่ายมีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกันแบบแนวราบ กล่าวคือไม่มีใครบังคับบัญชาใคร มีอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง ไม่รู้สึกว่าต้องสูญเสียอิสระของตนเองไป

(11) การมีพันธสัญญาร่วมกัน เครือข่ายมีลักษณะเป็นข้อตกลงระหว่างสมาชิกที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งข้อตกลงร่วมกันนี้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของเครือข่าย

(12) การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีลักษณะเป็นการติดต่อสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ระหว่างสมาชิก เพราะการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์แบบเครือข่ายของสมาชิคนั่นเอง

(13) การบูรณาการ เป็นการร่วมกันของสมาชิกในด้านต่าง ๆ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงานและโครงการ กิจกรรม ทรัพยากร การบริหารจัดการ ผลประโยชน์ เป็นต้น อันเป็นการรวมระบบย่อยต่าง ๆ เข้าเป็นระบบใหม่ที่มีคุณภาพ มีพลังหรือศักยภาพที่มากกว่าเดิม

(14) เครือข่ายมีหลายระดับ ตามจำนวนของสมาชิก เช่น ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับองค์กร ระดับสถาบัน ระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค ระดับทวีป เป็นต้น

(15) ถ้าเครือข่ายเป็นเครือข่ายระดับกลุ่มกับกลุ่มหรือองค์กรกับองค์กรขึ้นไป สมาชิกอาจจะเป็นอิสระต่อกันมารวมกันเป็นบางเรื่องบางส่วนเท่านั้น เมื่อดำเนินกิจกรรมประสบความสำเร็จ แล้วก็อาจจะสลายตัวก็ได้ แล้วมารวมตัวกันอีกครั้งเมื่อจะทำกิจกรรมครั้งใหม่ ส่วนการบริหารเครือข่าย อาจใช้การประชุมร่วมกันเป็นครั้งคราวหรือจัดตั้งเป็นองค์กรร่วมก็ได้ โดยขึ้นอยู่กับลักษณะของเครือข่าย ความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมและความเห็นพ้องระหว่างสมาชิกของเครือข่ายเป็นสำคัญ

(16) เครื่องขายบางเครื่องขายอาจจะดำรงอยู่ได้นาน แต่บางเครื่องขายอาจจะล้มสลายได้ง่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของแต่ละเครื่องขาย การบริหารจัดการและการพัฒนาเครื่องขายเป็นสิ่งสำคัญ

(17) มีลักษณะเป็นพลวัต เครื่องขายมีระบบการทำงานที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง เหมือนกับระบบหายใจของมนุษย์ที่หยุดเคลื่อนไหวก็ต้องล้มตายไปจากโลก ลักษณะประการหนึ่งของเครื่องขายจึงได้แก่ระบบการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสมาชิกและการหาสมาชิกใหม่โดยไม่หยุดยั้ง

(18) เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เครื่องขายมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันหรือระหว่างสมาชิกกับคนอื่น ๆ เช่น ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่อยู่นอกเครื่องขาย นักวิชาการสาขาต่าง ๆ การเรียนรู้ร่วมกันนี้เป็นทั้งการสรุปบทเรียน การปรับปรุงข้อผิดพลาดที่ผ่านมา การจัดทำแผนและโครงการ เป็นต้น ซึ่งทำให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมของเครื่องขายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ลักษณะร่วมของเครื่องขาย

นอกจากเครื่องขายจะมีลักษณะโดยทั่วไปดังกล่าวมาแล้ว เสรี พงศ์พิศ (2548 : 201) สรุปไว้ว่าเครื่องขายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครื่องขาย มีลักษณะร่วมกัน 5 ประการดังนี้

(1) เป็นกลุ่ม องค์กรหรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

(2) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

(3) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

(4) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ

(5) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

1.2.3 องค์ประกอบของเครื่องขาย

เครื่องขายมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 : 192 – 193)

1) สมาชิกของเครื่องขาย อาจจะเป็นบุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือชุมชนขนาดต่าง ๆ ตามระดับของเครื่องขาย สมาชิกนับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเครื่องขายเพราะถ้าหากไม่มีสมาชิกแล้วเครื่องขายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

2) วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกของเครื่องขายจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน มารวมกันเป็นเครื่องขายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน

3) ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายมารวมกันด้วยความสมัครใจ สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน มีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรม มีระบบในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือการถักทอสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เกิดความยั่งยืน

4) การบริหารจัดการ สมาชิกเครือข่ายเป็นผู้ร่วมกันกำหนดการบริหารและจัดการเครือข่ายทั้งโครงสร้างของเครือข่าย สถานภาพและบทบาทของสมาชิก กฎระเบียบที่ใช้ร่วมกัน การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร แผนและโครงการ งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบของการบริหารจัดการเครือข่ายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เป้าหมายของเครือข่าย คุณลักษณะของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ

5) ผู้ประสานงานเครือข่าย เครือข่ายต้องมีผู้ประสานงาน ทำหน้าที่ประสานงานบริหารและจัดการเครือข่ายที่คัดเลือกโดยสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในลักษณะของคณะกรรมการเครือข่ายก็ได้ อาจจะมีศูนย์กลางประสานงานเพียงศูนย์เดียวหรือหลายศูนย์กลางก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกหรือขนาดของเครือข่าย และความเห็นร่วมกันของสมาชิก

6) กิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายต้องมีกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย ซึ่งควรจะเป็นกิจกรรมในการดำเนินงานของเครือข่ายตามปกติและกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้สมาชิกของเครือข่ายได้ร่วมกิจกรรมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

7) การรวมพลังสมาชิก เครือข่ายต้องมีวิธีการที่จะระดมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน เพราะพลังของเครือข่ายเป็นพลังที่เพิ่มขึ้นแบบทวีคูณและมีผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

8) การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สมาชิกของเครือข่ายสนับสนุนส่งเสริมสมาชิกคนอื่น ๆ ให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำโดยทุกคนมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของเครือข่ายในทิศทางเดียวกัน ตระหนักถึงความสำคัญของสมาชิกแต่ละคน มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของเครือข่ายและการบรรลุเป้าหมายของเครือข่ายร่วมกัน

9) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างกว้างขวางทั้งการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนงาน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์

10) ผลงานของเครือข่าย เครือข่ายต้องมีการดำเนินงานซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย ความสำเร็จดังกล่าวคือการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

ของเครือข่ายนั่นเอง ดังนั้นนอกจากเครือข่ายจะมีกิจกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญแล้ว ผลงานของเครือข่ายก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเครือข่าย

1.2.4 วงจรเครือข่าย

เครือข่ายมีลักษณะเช่นเดียวกับวงจรชีวิตของสิ่งมีชีวิต คือเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีการเจริญเติบโตหรือเสื่อมโทรม จะดำรงอยู่หรือล่มสลาย ที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการทำงานและการปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม จึงพบว่าเครือข่ายบางเครือข่ายประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน และสามารถดำรงรักษาเครือข่ายไว้ได้ แต่บางเครือข่ายไม่ประสบความสำเร็จไม่สามารถดำรงความเป็นเครือข่ายไว้ได้ ต้องล่มสลายอย่างน่าเสียดายเพราะการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายไม่ใช่เกิดขึ้นได้ง่าย ต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า วงจรของเครือข่ายมี 3 ขั้นตอน คือ การเกิด การเจริญเติบโต และการประสบความสำเร็จในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1.2.5 การเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน การเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายจึงมีสาเหตุและปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 : 232 – 233)

1) สาเหตุของการเกิดเครือข่าย

เครือข่ายอาจเกิดจากสาเหตุเพียงสาเหตุเดียวหรือจากหลายสาเหตุต่อไปนี้

(1) การเกิดโดยธรรมชาติ เป็นการเกิดเครือข่ายขึ้นเองโดยไม่มีใครจัดตั้งซึ่งเป็นผลของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวและเครือญาติ ความสัมพันธ์ของครูอาจารย์และลูกศิษย์ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายอยู่แล้วเมื่อบุคคลมีส่วนร่วมในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือข่ายด้วย

(2) เกิดความวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ เป็นการเกิดเครือข่ายที่เป็นผลจากการเกิดปัญหาหรือวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคมที่สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของการรวมพลังกัน สมาชิกส่วนใหญ่จะมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน อาชีพเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน ดำรงชีวิตร่วมกันหรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นต้น การเกิดของเครือข่ายอาจจะเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ แสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของเครือข่ายที่เป็นอิสระปราศจากการครอบงำกันและกัน มีความสัมพันธ์แบบไม่ซับซ้อน หรือเป็นแนวราบที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่น เครือข่ายพิทักษ์ป่า เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำ เป็นต้น

(3) การเกิดโดยวิวัฒนาการ เป็นการเกิดเครือข่ายเนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น มารวมกันโดยวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นเวลานาน ในลักษณะของกลุ่มและองค์กร แล้วพัฒนาความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย เช่น จากกลุ่มแบบสภากาแฟ พัฒนาเป็นเครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน หรือประชาคมเมือง เป็นต้น

(4) การเกิดโดยการจัดตั้ง เป็นการเกิดเครือข่ายที่มีผู้จัดตั้งและให้การสนับสนุน จนสมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย ทั้งการจัดตั้งโดยผู้นำ รัฐบาล ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งโดยรัฐบาลมักจะมีโครงสร้าง กระบวนการทำงานแบบเป็นทางการ มีระเบียบ ระบบที่ชัดเจน และมักมีความสัมพันธ์เป็นแนวดิ่ง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายสหกรณ์ เครือข่ายของกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น

2) ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

นอกจากเครือข่ายจะเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว การเกิดขึ้นของเครือข่ายยังมีปัจจัยที่สนับสนุนอีกหลายประการ ดังนี้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543 : 36 – 44)

(1) การตระหนักและรับรู้ร่วมกันของสมาชิกในเหตุผลของการร่วมกันเป็นเครือข่าย (Common Perception) เป็นความเข้าใจในสภาพของปัญหาและตระหนักร่วมกันของสมาชิกที่จะแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกผูกพันมองเห็นถึงความจำเป็นในการที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และเชื่อมโยงหรือประสานสมาชิกเข้าด้วยกัน

(2) สมาชิกมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) เป็นการที่สมาชิกมองเห็นถึงจุดมุ่งหมายในอนาคตเหมือนกันหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เครือข่ายมีพลัง มีความเป็นเอกภาพ ไม่มีความขัดแย้ง

(3) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interest and Mutual Benefits) เป็นขั้นตอนที่สมาชิกปรับเปลี่ยนความต้องการของตนที่แตกต่างไปจากจุดมุ่งหมายของเครือข่ายให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของเครือข่าย เพราะถ้าหากสมาชิกมีความต้องการที่แตกต่างออกไปแล้ว ก็จะทำให้ไม่ได้รับประโยชน์ตามที่ต้องการ และขาดความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมของเครือข่าย

(4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) เป็นขั้นตอนที่เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากสมาชิกและทุกฝ่ายในเครือข่าย ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือดำเนินกิจกรรมอย่างเข้มแข็ง

(5) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) เป็นการที่สมาชิกของเครือข่ายต่าง ๆ สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปร่วมแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดความสำเร็จในการทำงานร่วมกันในเครือข่าย

(6) การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) เป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก เนื่องจากสมาชิกอาจจะมีข้อจำกัดของตนเอง เช่น ความรู้ เงินทุน ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างซึ่งกันและกันอีกทางหนึ่ง เพราะการจะทำให้สมาชิกของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างแน่นหนา จำเป็นต้องทำให้สมาชิกแต่ละคนรู้สึกและตระหนักว่าหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งออกไปจะมีผลทำให้เครือข่ายล่มสลายได้ การดำรงอยู่ของสมาชิกแต่ละคนจึงมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย

(7) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction Exchange) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เพราะการที่สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากจะทำให้เกิดความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเชื่อมโยงที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากยิ่งขึ้น ทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ และดำเนินงานด้วยความเข้มแข็ง

1.2.6 ปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จของเครือข่าย

ความสำเร็จของเครือข่ายมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือ สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน การบริหารจัดการที่ดีและการขยายเครือข่าย ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2548 ; 245 – 248)

1) สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ที่ดี สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นที่ทำให้เกิดเครือข่ายและทำให้เครือข่ายประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน สมาชิกของเครือข่ายหมายรวมถึงสมาชิกทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยสมาชิกทั่วไป ผู้นำ และผู้บริหารจัดการเครือข่ายและพนักงานต่าง ๆ ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ที่ดีที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จควรมีลักษณะดังนี้

(1) สมาชิกมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกันที่จะรวมพลังกันเพื่อความสำเร็จร่วมกัน

(2) สมาชิกมีผู้นำมีกลุ่มแกนนำที่มีภาวะผู้นำที่เหมาะสม เช่น มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ กล้าตัดสินใจและตัดสินใจได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ สามารถจูงใจและประสานงานได้ดี เป็นต้น

(3) สมาชิกมีความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร สมานฉันท์ สามัคคีกัน ไม่แข่งขันกันหรือขัดแย้งกัน เสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม

(4) สมาชิกรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น มีพันธสัญญาที่หนักแน่นและรักษาพันธกรณี มีความจริงใจ จริงจัง ซื่อสัตย์ต่อกันและกันและมีความมั่นคงต่อเครือข่าย

(5) สมาชิกมีค่านิยมร่วมกัน มีความเข้าใจกัน ให้เกียรติกันและกัน มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้อง สัมพันธ์กันด้วยใจด้วยจิตวิญญาณ ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว

(6) การให้ความสำคัญแก่สมาชิกในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของเครือข่าย และความผูกพันต่อเครือข่าย

(7) มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้แสดงบทบาทและโอกาสในการตัดสินใจในกิจกรรมของเครือข่ายด้วยตนเองและร่วมกับผู้อื่น

(8) สมาชิกให้การสนับสนุน ส่งเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีขวัญและกำลังใจที่ดี ไม่ท้อแท้หรือหมดกำลังใจโดยง่าย

(9) การพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของสมาชิก ให้มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายได้ด้วยตนเอง

(10) ผู้นำ กลุ่มแกนนำและสมาชิกมีความซื่อสัตย์สุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการเงินและการพัสดุต้องเป็นผู้ที่สมาชิกให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ

2) กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายเจริญเติบโตและประสบความสำเร็จในการดำเนินงานคือกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) เครือข่ายมีลักษณะเป็นองค์กรแห่งความร่วมมือ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกไม่ใช่การบังคับบัญชาหรือสั่งการ

(2) เปิดโอกาสให้สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกว้างขวาง ไม่ผูกขาดโดยบุคคลหรือกลุ่มคนเพียงคนเดียวคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

(3) มีความสัมพันธ์แบบแนวราบ สมาชิกมีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคกัน เคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร

(4) สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของเครือข่าย

(5) มีองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความสามารถในการแสวงหาความรู้ร่วมกันของสมาชิก ไม่ใช่โดยการชี้นำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

(6) มีการเรียนรู้ที่เกิดจากผลของการปฏิบัติจริงหรือการทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ใช่ผลของการศึกษาจากชุมชนอื่นหรือบุคคลภายนอกเพียงฝ่ายเดียว

(7) มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบธรรมชาติ ไม่ใช่เพราะการจัดตั้ง การถูกบังคับ หรือความเกรงใจ แต่เกิดจากจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกอย่างแท้จริง ไม่ใช่การเสแสร้งหรือแกล้งทำ

(8) เครือข่ายมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเสมอไม่ขาดตอน ทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเครือข่ายอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน

(9) บรรยากาศในการดำเนินงานของเครือข่ายส่งเสริมให้สมาชิกมีความกล้าและมั่นใจที่จะร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นบรรยากาศแบบกัลยาณมิตร เพิ่มพูนความรู้ และทักษะให้สมาชิกอย่างแท้จริง

(10) มีเทคนิควิธีการที่นำมาใช้ในการเรียนรู้ร่วมกันหลาย ๆ วิธี เหมาะสมกับสมาชิกและกิจกรรมที่จัดในแต่ละครั้ง ไม่ซ้ำซากอยู่เพียงเทคนิควิธีการเดียว

3) การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดี การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนความสำเร็จของเครือข่ายซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) มีวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพหรือลักษณะของเครือข่าย

(2) มีกฎ ระเบียบ แนวทางการปฏิบัติของเครือข่ายที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

(3) มีโครงสร้างในการบริหารเครือข่ายที่เหมาะสมกับคุณลักษณะของเครือข่าย

(4) มีทรัพยากรที่เหมาะสมและเพียงพอในการดำเนินงาน ทั้งบุคลากร เงิน วัสดุ อุปกรณ์และอื่น ๆ

(5) มีระบบในการปกป้องคุ้มครองสมาชิกให้มีความมั่นคงและปลอดภัย รวมทั้งการจูงใจ การเสริมพลัง การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่สมาชิก

(6) มีการบริหารงานแบบประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารและการดำเนินงาน ยอมรับในเสียงข้างมาก เชื่อมมั่นในอิสราภาพและเสรีภาพของสมาชิก มีความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน เป็นต้น

(7) มีการระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้อย่างเต็มที่ และมีประสิทธิภาพ ไม่ปล่อยหรือละเลยให้สูญเสียไปโดยไม่นำมาใช้ประโยชน์ สามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกเครือข่ายได้

(8) มีการปรับปรุงพัฒนาเครือข่ายตลอดเวลาตามสถานการณ์ที่ไม่ยืดหยุ่นอยู่กับระบบบริหารแบบใดแบบหนึ่งเพียงระบบเดียว หรือมีความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างดี

(9) มีระบบการติดต่อสื่อสารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทั้งภายในเครือข่ายและหน่วยงานภายนอกเครือข่าย

(10) มีระบบการติดตามและประเมินผลที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ เป็นระยะและสม่ำเสมอและนำผลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน

4) การขยายเครือข่าย เครือข่ายจะเจริญเติบโตได้นั้นต้องมีการขยายเครือข่ายออกไป ด้วยการหาพันธมิตรหรือสมาชิกเพิ่มเพราะไม่เช่นนั้นแล้วเครือข่ายก็จะไม่เติบโตในเชิงปริมาณ แต่อาจจะถดถอยหรือลดจำนวนของสมาชิกลง และมีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการขยายเครือข่ายอาจดำเนินการได้ดังนี้

(1) พยายามดำรงรักษาสมาชิกเครือข่ายที่มีอยู่ไว้ไม่ให้ละทิ้งเครือข่ายหรือไม่เลิกเป็นสมาชิกภาพของเครือข่าย

(2) สร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคล กลุ่ม องค์กรอื่น ๆ ทั้งที่มีอยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน

(3) ดำเนินงานในลักษณะของการเป็นเครือข่ายของความร่วมมือ ด้วยการเป็นพันธมิตรหรือภาคีกับบุคคล กลุ่ม องค์กรอื่น ๆ ไม่ใช่เป็นคู่แข่งกันที่ต้องมีการแพ้ชนะ

(4) การประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่บทบาทของเครือข่าย และความสำเร็จที่เกิดขึ้นไปสู่บุคคล กลุ่ม และองค์กรอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกของเครือข่ายเพื่อสร้างการยอมรับในเครือข่าย

(5) ผู้นำ กลุ่มแกนนำและสมาชิกของเครือข่าย ต้องช่วยกันขยายเครือข่ายไปสู่สมาชิกใหม่ ๆ ทั้งโดยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม

(6) กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของเครือข่ายเปิดโอกาสให้สมาชิกใหม่เข้าร่วมกับเครือข่ายได้ และมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก

(7) ใช้การประชุม การสัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน เป็นเครื่องมือในการหาสมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพราะกิจกรรมข้างต้นจะนำไปสู่การร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายได้ง่าย

(8) เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส กล่าวคือ เมื่อบุคคล กลุ่ม องค์กรหรือชุมชนประสบปัญหาหรือเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น เครือข่ายต้องเข้าไปสนับสนุน ช่วยเหลือ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นสมาชิกใหม่ของเครือข่ายได้

(9) ให้นำบุคคลกลุ่มหรือองค์กรที่เป็นเป้าหมายได้รู้และเข้าใจว่าถ้าหากมาร่วมเป็นสมาชิกใหม่ของเครือข่ายแล้วจะมีสถานภาพและบทบาทในเครือข่ายอย่างไร มีโอกาสที่จะพบความสำเร็จในการดำเนินงานอย่างไร

(10) แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการหาสมาชิกใหม่โดยตรง เพื่อให้การขยายเครือข่ายเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม มีเป้าหมาย มีแผนงานและดำเนินงานอย่างจริงจัง

1.2.7 ผลสัมฤทธิ์ของเครือข่าย

ความสำเร็จของเครือข่าย นอกจากจะทำให้สมาชิกและเครือข่ายบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายแล้ว ยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเครือข่ายอย่างต่อเนื่องดังต่อไปนี้ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น), 2547 ; 106 – 107)

1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายได้รับความรู้เพิ่มพูนความสามารถและประสบการณ์มากขึ้น ทำให้เกิดการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่และสมาชิกใหม่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา ความสำเร็จของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่ม องค์กรและภาคีอื่น ๆ หรือมีแนวร่วมในการดำเนินงาน จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาได้มากยิ่งขึ้นและเป็นรูปธรรม

3) เกิดการพึ่งพาตนเอง เครื่องข่ายที่ประสบความสำเร็จ เป็นผลมาจากกระบวนการทำงานที่เข้มแข็ง สมาชิกสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในเรื่องทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการ ซึ่งทำให้เครือข่ายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

4) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ความสำเร็จของเครือข่ายประการหนึ่ง คือ ความสำเร็จในการร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรบางอย่างในท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจและร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรอื่น ๆ ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

5) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ความสำเร็จของเครือข่ายแสดงให้เห็นถึงพลังของสมาชิกและภาคีสมาชิก ทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรอง สามารถผลักดันข้อเสนอของเครือข่ายไปสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายได้

6) เกิดอำนาจหรือพลัง ความสำเร็จของเครือข่ายทำให้เครือข่ายมีพลังอำนาจ ซึ่งส่งผลต่อเครือข่ายทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะกลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้ความสนใจสามารถนำมาใช้ในการต่อรองในด้านต่าง ๆ ได้

1.2.8 การสร้างเครือข่าย

แนวทางในการสร้างเครือข่าย

ได้มีผู้เสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายไว้หลายท่าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร (2546 : 29 – 38) เสนอว่าหลักการพื้นฐานของการสร้างเครือข่าย มีหลักการสำคัญ 5 ประการคือ

1) การรวมคนจากผู้ที่มีความสนใจและความต้องการใกล้เคียงกัน เพราะจะช่วยให้สมาชิกมีความเข้าใจตรงกัน โดยมีวัตถุประสงค์ของเครือข่ายอย่างชัดเจนและแน่นอน ซึ่งจะช่วยให้ผู้สนใจจะเป็นสมาชิกได้รู้วัตถุประสงค์ของตนว่าตรงกับวัตถุประสงค์ของเครือข่ายหรือไม่ และควรมีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน เพราะช่วยเอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มและบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี

2) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน เครือข่ายมีผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมคือให้ทุกคนได้รับประโยชน์จากเครือข่าย จึงต้องมีกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ของสมาชิกบางประการ คือมีระบบเกี่ยวกับผลประโยชน์หรืออำนาจการจัดสรรผลประโยชน์ ยึดถือหลักการจัดสรรผลประโยชน์ตามความสามารถของสมาชิก การจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่ส่วนกลางของเครือข่ายเพื่อใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน เป็นต้น

3) การให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เครือข่ายต้องยึดถือว่าการพัฒนาคนเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุด ต้องพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ ความสามารถในการกำหนดทางเลือกของการแก้ไขปัญหาการดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน โดยต้องมุ่งพัฒนาทั้งในด้านคุณธรรม ความรู้ ทักษะของสมาชิกและผู้นำเครือข่ายด้วย

4) การมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มจัดตั้งเครือข่าย ร่วมแรงงาน ร่วมทุน ร่วมบริหารจัดการ ร่วมควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้าง

ความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่ายซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดเจริญเติบโตและประสบความสำเร็จของเครือข่าย

5) การบริหารจัดการ การบริหารจัดการเครือข่ายมีผลอย่างสำคัญต่อการดำรงอยู่และการเจริญเติบโตของเครือข่ายซึ่งควรยึดหลักการดังนี้

- (1) การบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ
- (2) การยึดถือความเสียสละในขอบเขตที่เหมาะสม
- (3) การยึดถือความซื่อสัตย์และสร้างระบบการเงินที่ป้องกันการทุจริต
- (4) การเลือกคนให้เหมาะสมกับงานด้วยข้อมูลที่สะสมมานานและสร้าง

ทีมงานที่ลงตัว

- (5) การมุ่งมั่นทุ่มเทการทำงานและเรียนรู้อย่างไม่หยุดยั้ง
- (6) การสร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้งานและมีกระบวนการสร้าง

คนรุ่นใหม่

- (7) การสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่ไปกับกฎระเบียบของเครือข่าย
- นฤมล นิราทร (2543 : 33 – 37) ได้กำหนดหลักการในการสร้างเครือข่ายไว้ 10

ประการดังนี้

1) ความเข้าใจระหว่างสมาชิก ในเรื่องอุดมการณ์และเป้าหมายในการทำงานของเครือข่าย

2) ความชัดเจนในศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็งของสมาชิกแต่ละคน เพราะช่วยให้มองเห็นประโยชน์ที่สมาชิกสามารถสร้างให้เครือข่ายหรือรับจากเครือข่ายได้

3) คุณสมบัติของสมาชิกที่จะร่วมเป็นเครือข่ายด้วย เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม และศักยภาพของสมาชิก ซึ่งจะสังเกตได้จากรูปแบบการตัดสินใจ ว่าเป็นแบบรวมอำนาจหรือกระจายอำนาจ ความเปิดเผย การปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกและความร่วมมือกับผู้อื่น ภาพพจน์ในสายตาของชุมชน สาธารณชนซึ่งทำให้มองเห็นภาพรวมของสมาชิกที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

4) การเข้าใจถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ได้แก่ การฉกฉวยโอกาสในเรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ เป็นต้น

5) การเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ การเข้าเป็นเครือข่าย แม้จะมีการพึ่งพิงระหว่างกัน แต่ก็เป็นการพึ่งพิงบนพื้นฐานของการเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ การเป็นเพียงผู้รับหรือผู้ให้เพียงฝ่ายเดียวก่อให้เกิดผลเสียทั้งต่อตนเองและต่อเครือข่าย

6) ความเป็นอิสระ การเข้ามาร่วมในเครือข่ายของสมาชิก เป็นการเข้ามาร่วมโดยบางส่วนเท่านั้น และเครือข่ายมีพันธกิจที่จะต้องบรรลุ เช่นเดียวกับที่สมาชิกมีพันธกิจของตนที่ต้องบรรลุเช่นเดียวกัน

7) ความเท่าเทียมกัน สมาชิกไม่มีการชี้นำหรือครอบงำโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การชี้นำทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกว่าคุณค่าการมีส่วนร่วมและความคิดเห็นไม่ได้รับการรับฟัง ขณะเดียวกันการทำงานในเครือข่ายต้องเป็นการทำงานแบบเป็นทีม ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นและตัดสินใจร่วมกัน

8) ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สมาชิกติดต่อสื่อสารกันอย่างเปิดเผย และสม่ำเสมอ เพราะเมื่อความไว้วางใจเกิดขึ้น เครือข่ายก็มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานตัดสินใจกระทำ การที่จะแก้ไขปัญหา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างทันทั่วทั้ง

9) กิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมจะเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงเครือข่ายไว้ได้ และต้องแบ่งงานกันทำเพราะเครือข่ายที่ไม่มีกิจกรรมคือเครือข่ายที่ตายแล้ว

10) เวลาและการสนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ เวลาและการสนับสนุนมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อผู้ปฏิบัติงาน เพราะการสร้างเครือข่ายเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นความพยายามระหว่างสมาชิกที่ริเริ่มสร้างเครือข่ายและสมาชิกที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่หรือภาคีที่ต้องใช้เวลาและการช่วยเหลือสนับสนุนในบางเรื่องบางกิจการ

จากหลักการในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่ามีผู้เสนอหลักการทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไปตามจุดเน้นที่ต้องการ ซึ่งอาจสรุปได้ว่าหลักการที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. หลักการรวมคน เครือข่ายเกิดจากการรวมคนเป็นสำคัญ โดยการรวมจากผู้ที่มีคุณลักษณะเหมาะสม เช่น มีความสนใจ ความต้องการ จุดประสงค์เดียวกัน มีวัฒนธรรมเหมือนกันและคล้ายคลึงกัน ต้องยึดถือว่าคนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของเครือข่าย เมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกแล้วต้องพัฒนาให้มีคุณภาพตามที่เครือข่ายต้องการ ทั้งผู้นำเครือข่ายและสมาชิกทั่วไป

2. หลักการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย จึงต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ ของเครือข่ายอย่างเต็มที่ ทั้งร่วมคิดและวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผนและตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมกันรับผิดชอบและร่วมกันรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานของเครือข่าย

3. หลักประชาธิปไตย การรวมกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพระหว่างสมาชิก ไม่มีใครใช้อำนาจเหนือใคร แต่ดำเนินงานบนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบสมานฉันท์ เอื้ออาทรกัน รับฟังความคิดเห็นของกันและกัน เพื่อความสำเร็จร่วมกันในเครือข่าย

4. หลักการบริหารจัดการที่ดี การรวมกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนนั้นเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ เห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่าย เชื่อและ

ไว้วางใจกันระหว่างสมาชิก การบริหารจัดการที่ดีสนับสนุนส่งเสริมให้เครือข่ายได้รับความเชื่อถือ และไว้วางใจจากสมาชิกมากยิ่งขึ้น อันนำมาไปสู่ความเชื่อมั่นในเครือข่าย การอุทิศตนให้กับกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในความสำเร็จของเครือข่าย

5. หลักการจัดสรรผลประโยชน์ ผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สมาชิกตัดสินใจเข้าร่วมกับเครือข่าย เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน จึงต้องจัดสรรผลประโยชน์อย่างยุติธรรม ตามข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายซึ่งเป็นที่รับรู้กันทั่วไป

6. หลักการส่งเสริมและเผยแพร่ เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไป การส่งเสริมให้สมาชิกได้พัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะใกล้เคียงกัน จึงเป็นสิ่งสำคัญ เครือข่ายควรจะมีช่องทางในการส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูล ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

มีผู้เสนอขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน ไว้หลายท่านและแตกต่างกันออกไปดังนี้

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540 : 46) เสนอว่าการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนมี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 สมาชิกได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ จากบุคคลภายนอกชุมชน หรือ บุคคลภายในเข้าไปศึกษาสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูล จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกัน แล้วรวมกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การประสานเชื่อมโยงเครือข่ายมีหลายวิธี เช่น การประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกเครือข่ายได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลและกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย การคบหาสมาคมกันของสมาชิกทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การประสานร่วมมือในการใช้ทรัพยากรบุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ อาคาร งบประมาณ ร่วมกันของเครือข่ายหนึ่งกับอีกเครือข่ายหนึ่ง ทำให้เกิดการประสานงานร่วมมือกันมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การขยายเครือข่าย การขยายเครือข่ายสามารถกระทำได้โดยการจัดประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน การจัดกิจกรรม การถ่ายทอด แลกเปลี่ยนกระจายความรู้ให้เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน จนเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายการเรียนรู้เดียวกันทั้งเครือข่ายในแต่ละเรื่อง และเครือข่ายร่วมหลายเรื่องเป็นเครือข่ายเดียวกัน บางเรื่องก็มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 การดำรงอยู่ของเครือข่าย เป็นการทำให้เครือข่ายที่เกิดแล้วดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน ซึ่งควรดำเนินการดังนี้

1. การจัดให้สมาชิกได้พบปะกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของเครือข่าย ให้มีกิจกรรมดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอและมีความต่อเนื่อง

3. การให้คุณค่าให้ขวัญกำลังใจแก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกทุ่มเทการดำเนินงานให้กับเครือข่าย

4. การกระตุ้นให้ร่วมมือกัน เพื่อทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก

5. ปลุกฝังให้สมาชิกมีความสำนึกในความเป็นเจ้าของเครือข่าย และหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นซึ่งเป็นของชุมชนไม่ใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

6. ผู้นำเครือข่ายจะต้องรักษากฎ ระเบียบ ที่สมาชิกร่วมตกลงไว้ให้เคร่งครัด เพื่อให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคนอื่น ๆ (2543 : 21) เสนอว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายมี 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นก่อนการเกิดเครือข่าย เป็นขั้นเตรียมการก่อนการจัดตั้งเครือข่ายหรือขั้นก่อร่างสร้างกลุ่มและขั้นปลูกจิตสำนึก เพื่อให้สมาชิกเกิดความตระหนัก รับรู้ปัญหา เกิดความสนใจในการเข้าร่วมกันแก้ไขปัญหา ด้วยการสร้างหน่วยนำหรือแนวร่วม การสร้างความศรัทธา ความไว้วางใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย การสำรวจข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนหรือสถานการณ์ ความต้องการร่วม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อรวมพลังจัดตั้งเครือข่าย โดยการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหา การสนับสนุนในเรื่องความรู้หรือเทคโนโลยี โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยน ศึกษาดูงาน การเชิญวิทยากรจากภายนอกให้ความรู้ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการสร้างความสำเร็จเติบโตของเครือข่าย เป็นขั้นตอนการขยายเครือข่าย อันเป็นผลมาจากการที่เครือข่ายมีความเคลื่อนไหว มีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องและเกิดพลังกลุ่มขึ้น ก็จะมีการขยายกลุ่ม ในลักษณะของการขยายกิจกรรมหรือการขยายเป็นเครือข่าย ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญ คือการสร้างแกนนำหรือจุดเชื่อมหรือแม่ข่าย การเสริมเรื่องการบริหารจัดการ การติดต่อสื่อสาร การกระตุ้นให้สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายและการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในการอยู่ร่วมกันเป็นเครือข่าย

นฤมล นิราทร (2542 : 13 – 147) เสนอว่าการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้มี 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของสมาชิกทั้งฝ่ายปฏิบัติงานและฝ่ายจัดการ เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาผู้ที่เหมาะสมให้เป็นสมาชิกเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการติดต่อกับสมาชิกที่จะเป็นเครือข่าย เป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อรวมเป็นเครือข่าย จะเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกมีความต้องการเหมือนกัน ต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการเหมือนกัน ดังนั้นจะต้องสร้างความคุ้นเคย และการยอมรับรวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกัน เป็นขั้นตอนของการปลูกจิตสำนึก โดยการให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล และกระตุ้นให้สมาชิกอยากแก้ปัญหาาร่วมกัน อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่าเป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย (Pre-group) ก็ได้

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการสร้างพันธมิตรร่วมกัน เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันร่วมกันซึ่งหมายถึงการตกลงในความสัมพันธ์ต่อกัน การตกลงที่จะทำงานร่วมกัน ซึ่งในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหา สมาชิกจะต้องมีความรู้เพียงพอที่จะจัดกิจกรรมได้ ดังนั้นจึงต้องเสริมสร้างความรู้ที่จำเป็น โดยแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มหรือแลกเปลี่ยนกับองค์กรนอกกลุ่ม เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรมาถ่ายทอดเพิ่มพูนความรู้ เป็นต้น อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่า กลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning Group) หรือขั้นตอนของการร่วมมือกันอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Cooperation)

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม สมาชิกเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน ขณะเดียวกันมีการตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของเครือข่าย กำหนดกิจกรรมจัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น ขั้นตอนนี้อาจเรียกว่า ขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action Group) หรือการตกลงอย่างเป็นทางการ (Formal Agreement)

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นขั้นตอนอันเป็นผลจากความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่แน่นแฟ้นขึ้น การเรียนรู้ร่วมกันนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของฝ่ายปฏิบัติการแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์ด้วย ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นจะนำไปสู่การขยายตัวซึ่งอาจปรากฏในรูปของการขยายกิจกรรมหรือการขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะกิจกรรม อาจเรียกว่าเป็นขั้นตอนการเข้าลงทุนในองค์กรใหม่ (Minority Investment) และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน (Joint Venture) ก็ได้

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546 : 19 – 20) ได้เสนอขั้นตอนในการสร้างเครือข่าย โดยแบ่งเครือข่ายออกเป็น 3 ระดับ คือ เครือข่ายเกิดใหม่ เครือข่ายระดับองค์กรอิสระและเครือข่ายระดับการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไว้ดังนี้

1. **เครือข่ายเกิดใหม่หรือเครือข่ายระดับพึ่งพิงกันระหว่างสมาชิก (Interdependence)** เครือข่ายเกิดใหม่มีแนวโน้มที่เครือข่ายจะปิดตัวเอง มีรูปแบบหรือวัฒนธรรมเฉพาะและต้องพึ่งพิงสมาชิกอื่น สมาชิกเครือข่ายเกิดใหม่อาจเข้าร่วมเพราะคิดว่าจะได้ประโยชน์ เมื่อรู้ว่าไม่ได้รับประโยชน์ก็จะไม่เข้าร่วม ซึ่งควรมีขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สมาชิกเข้าร่วมต้องเข้าใจเป้าหมาย ในการรวมตัวกันว่าเครือข่ายจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม

ขั้นตอนที่ 2 สร้างการยอมรับในความแตกต่างของสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมของสมาชิกซึ่งแตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ 3 มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอให้สมาชิกได้ทำร่วมกันและทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและแนวโน้มจะประสบความสำเร็จ อย่าทำกิจกรรมที่ยากโดยเฉพาะครั้งแรก ๆ ถ้าหากกิจกรรมไม่ประสบความสำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เพิ่งก่อตั้งแตกสลายได้

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีและกระตุ้นการสื่อสาร ระหว่างสมาชิกอย่างทั่วถึงสม่ำเสมอ

ขั้นตอนที่ 5 สนับสนุนสมาชิกเครือข่ายทุกคนทุกองค์กรในทุกด้าน ที่ต้องการความช่วยเหลือและเน้นการช่วยเหลือสมาชิกที่ยังอ่อนแอให้เข้มแข็งสามารถช่วยตนเองได้

ขั้นตอนที่ 6 สร้างความสัมพันธ์อันดี ในระหว่างบุคลากรของเครือข่าย

2. **เครือข่ายระดับองค์กรอิสระ (Independence)** เป็นเครือข่ายที่สมาชิกส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยเอกเทศเป็นของตัวเอง สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งแนวคิด กิจกรรม การบริหารและแหล่งเงินทุน มีความต้องการในการพัฒนาตัวเองสูง เพราะต้องการเป็นอิสระและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเต็มที่ ซึ่งควรมีขั้นตอนในการสร้างเครือข่าย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สนับสนุนให้สมาชิกพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มกำลัง สามารถตั้งเป้าหมายได้ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกของเครือข่ายพึ่งตนเองได้ในทุกด้านหรือจะทำให้สมาชิกมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้านซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและความเข้มแข็งให้เครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ระหว่างบุคลากรทุกระดับของเครือข่าย โดยเฉพาะถ้าเครือข่ายมีบุคลากรระดับสูง

ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมที่เน้นความรู้สึกร่วมของสมาชิก และต้องทำให้สมาชิกรู้สึกว่าการสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นผลงานของทุกคนทุกองค์กรที่ทำงานร่วมกัน

3. **เครือข่ายระดับการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependence)** เป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทำงานทุกระดับอยู่ในเกณฑ์ดีมาก สมาชิกมีอิสระในการทำงาน แต่ทุกคนทุกองค์กรมีความเชื่อมโยงผูกพันเป็นเครือข่ายโดยความสมัครใจ สมาชิกแต่ละคนมีบทบาทและหน้าที่ในการให้ความร่วมมือ การสื่อสารระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ ระดับความไว้วางใจระหว่างเครือข่ายสูง กระบวนการตัดสินใจของเครือข่ายมีส่วนร่วมจากสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน สมาชิกทุกคนถือว่าการประสานงานเป็นบทบาทหน้าที่ของสมาชิกซึ่งควรมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดกิจกรรมต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกระดับองค์กร เน้นการทำงานให้ต่อเนื่องสม่ำเสมอ แบ่งปันทรัพยากร ประสพการณ์ ข้อบกพร่องในการทำงานร่วมกัน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 จัดกิจกรรมให้บุคลากรใหม่ ๆ ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อสมาชิกรุ่นเก่า กับสมาชิกรุ่นใหม่เข้าด้วยกันและสืบทอดความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกและคนทำงาน เพื่อพัฒนา หรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีช่องว่างทางการทำงานร่วมกัน โดยมีการสื่อสารที่ง่ายต่อการ เข้าถึงทันสมัยและเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการติดต่องานและสร้างเว็บไซต์ในอินเทอร์เน็ตและ เชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน โดยอาจจะลงทุนเป็นการพิเศษเพื่อดำเนินการ

เมื่อพิจารณาจากขั้นตอนต่าง ๆ ในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้ว อาจจะสรุปได้ว่าการสร้างเครือข่ายมีขั้นตอนที่สำคัญ 2 ขั้นตอน คือ การเตรียมการก่อนสร้างเครือข่ายและ การดำเนินการจัดตั้งเครือข่ายดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการก่อนสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนในการเตรียมความพร้อม ก่อนที่จะดำเนินการสร้างเครือข่ายซึ่งมีกิจกรรมสำคัญหลายประการคือ

1.1 การสร้างความตระหนักในปัญหาและจิตสำนึกในการรวมตัวของผู้ที่จะเป็นสมาชิก เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายและการเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย

1.2 การให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการร่วมเป็นสมาชิก อย่างชัดเจน ทั้งผลประโยชน์ของตนเองและผลประโยชน์ของชุมชน

1.3 การสรรหาแกนนำที่มีภาวะผู้นำเหมาะสม เพราะเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับของคน ในชุมชน สามารถจูงใจคนให้เป็นสมาชิกของเครือข่ายได้

1.4 การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ทราบข้อมูลของเครือข่ายอย่างกว้างขวาง และถูกต้อง สามารถนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจเป็นสมาชิกได้เร็วขึ้น

1.5 การเตรียมสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ไว้ให้พร้อมและเพียงพอ เพื่อให้การดำเนินงาน ของเครือข่ายสะดวก รวดเร็วและดึงดูดคนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก

1.6 การติดต่อประสานงานกับบุคคล กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง เครือข่าย เพื่อระดมพลังหรือศักยภาพมาใช้ในการจัดตั้งเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จ

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการจัดตั้งเครือข่าย มีกิจกรรมสำคัญคือ

2.1 การจัดประชุมผู้สนใจที่จะเป็นสมาชิกของเครือข่าย เพื่อทำความเข้าใจใน รายละเอียดต่าง ๆ และให้สมัครเป็นสมาชิก

2.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก เพื่อให้สมาชิกได้รู้จักกัน เกิดความ สนิทสนม เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน พร้อมทั้งจะทำงานร่วมกันในเครือข่าย

2.3 การสร้างอุดมการณ์ร่วมระหว่างสมาชิก เพื่อสร้างความรัก ความผูกพันและอุทิศ ตนในการทำงานร่วมกับเครือข่าย

2.4 การร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ของเครือข่าย เพื่อให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย รัก ห่วงแหนเครือข่าย มุ่งมั่นที่จะดำเนินงานให้เครือข่ายประสบความสำเร็จ

2.5 การร่วมกำหนดโครงสร้าง ระเบียบ ข้อบังคับของเครือข่าย โดยพิจารณาถึงความเหมาะสม ความสามารถที่จะนำไปใช้ปฏิบัติร่วมกันได้ เพื่อให้สมาชิกยอมรับในความเป็นเครือข่าย

2.6 การคัดเลือกคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน บริหารและจัดการเครือข่าย ไม่ให้ผู้ใช้ใดผู้หนึ่งตั้งตัวเป็นผู้ประสานงานหรือบริหารและจัดการเครือข่าย

2.7 การร่วมกันกำหนดแผนและโครงการของเครือข่าย เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการเข้ามาเป็นสมาชิกของเครือข่าย

2.8 การร่วมกันปฏิบัติงานตามแผนและโครงการที่ร่วมกันกำหนด เพื่อผนึกพลังของสมาชิกไปใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่

2.9 จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการปฏิบัติงานของแต่ละคนแต่ละฝ่าย หลาย ๆ ครั้งเพื่อทราบถึงความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

2.10 ร่วมกันสรุปบทเรียนจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของเครือข่ายและชุมชน

2.11 นำองค์ความรู้ใหม่ไปทดลองและปฏิบัติงานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

2.12 แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกอย่างยุติธรรม

1.2.9 ประโยชน์ของการทำงานแบบเครือข่าย

การทำงานแบบเครือข่ายมีประโยชน์หลายประการดังต่อไปนี้ (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 : 17 – 18)

1) ประโยชน์ต่อกลุ่ม/องค์กร และสมาชิกกลุ่ม/องค์กร คือ

(1) ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่บุคคลคนเดียวหรือกลุ่ม/องค์กรเดียวทำให้เกิดไม่ได้

(2) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และทักษะต่าง ๆ

(3) ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ได้ลึกซึ้งชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมีแง่มุมจากหลายคนหลายฝ่ายที่ร่วมแลกเปลี่ยนกัน

(4) ทำให้มีทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายขึ้น

(5) รมรงค์กิจกรรมได้กว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำงานระดม
กิจกรรมได้กว้างขวางต่อเนื่อง

- (6) เป็นพลังต่อรอง/คุ้มครองผลประโยชน์ให้กับสมาชิกของเครือข่าย
- (7) มีช่องทางการแสวงหาและเข้าถึงแหล่งทุนได้มากขึ้น
- (8) มีช่องทางร่วมกันคิดและแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ

2) ประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชน คือ

(1) ทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี เอื้ออาทร ให้กำลังใจและช่วยเหลือ
กันในรูปแบบต่าง ๆ จนเกิดความเชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาโดยใช้พลังและทุนภายในเป็นฐาน
นำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว

(2) ทำให้เกิดช่องทางการสื่อสารระหว่างประชาชนและชุมชนเพิ่มขึ้น

(3) ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันในชุมชน เห็นคุณค่าและศักยภาพของ
ชุมชน

(4) ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกรักท้องถิ่นมากขึ้น

3) ประโยชน์ต่อหน่วยงานภาคีการพัฒนา คือ

(1) ลดงานที่ซ้ำซ้อนและลดการสิ้นเปลืองทรัพยากรของหน่วยงานภาคีการ
พัฒนา

(2) ทำให้หน่วยงานภาคีการพัฒนาสามารถนำนโยบายการพัฒนาไปสู่การ
ปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

4) ประโยชน์ต่อนโยบายของรัฐ คือ

(1) รัฐสามารถได้รับข้อมูลข่าวสารปัญหาความต้องการของประชาชนและ
ชุมชนได้รวดเร็วขึ้น และสามารถนำไปกำหนดยุทธศาสตร์และแผนงานของประเทศได้อย่างตรงจุด

(2) นโยบายของรัฐสามารถถ่ายทอดลงสู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วและตรง
กลุ่มเป้าหมาย

1.2.10 ข้อจำกัดของการทำงานแบบเครือข่าย

การทำงานแบบเครือข่ายนอกจากจะมีประโยชน์ ยังมีข้อจำกัดบางประการอีก
ด้วย ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 ; 18 –
19)

1) ด้านตัวบุคคล (กรรมการเครือข่าย/สมาชิก) คือ

(1) ขาดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนในการถักทอเครือข่าย คนหรือ
องค์กรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายต่างมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของเครือข่ายไม่ตรงกัน

(2) กรรมการเครือข่ายขาดความรู้ความสามารถในการบริหารงานเครือข่าย
การบริหารจัดการทุนทั้งในส่วนของงบประมาณ บุคลากร และทุนทางสังคม กรรมการเครือข่าย

บางแห่งจึงบริหารเครือข่ายเสมือนเป็นองค์กร ๆ หนึ่งที่มีเฉพาะกรรมการเครือข่ายเท่านั้น เป็นสมาชิก โดยไม่สนใจการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่เป็นสมาชิกบางเครือข่ายกรรมการไม่มีความสามารถในการระดมทุนมาใช้ในการทำงานของเครือข่ายและช่วยเหลือองค์กรสมาชิก นอกจากนี้หลายเครือข่าย กรรมการไม่ติดตามข่าวสารการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ไม่สามารถบริหารงานเครือข่ายได้ตามความคาดหวังของสมาชิก

(3) แนวคิดและทัศนคติของประชาชนไม่เอื้อกับการเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่เชื่อในศักยภาพของตนเอง กลุ่ม/องค์กร และชุมชนของตน จึงไม่เชื่อว่าการเป็นเครือข่ายกันจะสามารถแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ นอกจากนี้ยังไม่มีรูปแบบความคิดที่จะพึ่งตนเอง และไม่ถือเป็นหน้าที่ในการร่วมกันทำงานกับเครือข่าย หวังจะให้กรรมการเครือข่ายทำงานต่าง ๆ แทนตน

(4) ไม่มีการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทน ทำให้กรรมการเครือข่ายไม่มีการหมุนเวียนหรือถ่ายเทกัน เมื่อขาดผู้นำรุ่นเก่าไป เครือข่ายก็ล่ม

2) ด้านการบริหารจัดการของเครือข่าย คือ

(1) ขาดการเชื่อมต่อและการสื่อสารที่เป็นระบบระหว่างกรรมการเครือข่ายที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ กับสมาชิกของกลุ่มทำให้เครือข่ายไม่สามารถตอบสนองปัญหาของสมาชิกได้อย่างแท้จริงและขาดพลัง

(2) การรวมศูนย์อำนาจโดยคณะกรรมการของเครือข่ายมีการควบคุมและดำเนินงานเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนหรือกลุ่มของตนมากกว่าเพื่อสมาชิกขาดการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดและตัดสินใจร่วมกันตามบทบาทที่ควรจะเป็น

(3) องค์กรสมาชิกมีความแตกต่างกันมากเกินไป เช่น เครือข่ายองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นตามนโยบายเพราะอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองเดียวกัน แต่องค์กรสมาชิกมีประเด็นปัญหาที่สนใจหรือเป้าหมายการดำเนินการที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง หากไม่มีการบริหารจัดการที่ดี โดยการ “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” อาจทำให้การดำเนินกิจกรรมร่วมกันไม่เป็นเอกภาพ และไม่ยั่งยืน

(4) ขาดปัจจัยหรือทุนในการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเครือข่ายที่เกิดขึ้นใหม่แม้ว่าสมาชิกเครือข่ายอาจจะมี ความตั้งใจและความเสียสละสูง แต่มักไม่มีงบกลางสนับสนุนจึงต้องเสียสละเงินส่วนตัว เครือข่ายจึงจำเป็นต้องจัดการให้มีงบกลางไว้สนับสนุนเพื่อมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเรียนรู้และการสื่อสารต้องหยุดชะงัก

(5) การสื่อสารที่ไม่ชัดเจนทั่วถึง ซึ่งอาจเกิดขึ้นด้วยข้อจำกัดทางภาษาหรือวิธีการสื่อสาร ทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน หรือรู้ไม่เท่ากันในหมู่สมาชิก

(6) มีการแทรกแซงของหน่วยงานหรือองค์กรที่สนับสนุนเครือข่าย ซึ่งมักเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้ให้การสนับสนุนมีเงื่อนไขมากหรือถือสิทธิในฐานะผู้ให้ทุนเข้าแทรกแซงการทำงานของเครือข่าย

(7) ขาดการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ แม้เครือข่ายจำนวนมากมีการกำหนดตัวชี้วัดความก้าวหน้าหรือความสำเร็จของตนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

3) ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาและหน่วยงานนโยบาย คือ

(1) หน่วยงานภาคีการพัฒนาและหน่วยงานนโยบายไม่เข้าใจเรื่องของเครือข่ายอย่างถ่องแท้ นอกจากนี้ยังไม่มีประสานงานกันในการทำงานกับกลุ่มองค์กรและชุมชน ยิ่งกว่านั้นหน่วยงานบางหน่วยมีทัศนคติในทางลบกับเครือข่ายองค์กรชุมชนด้วย

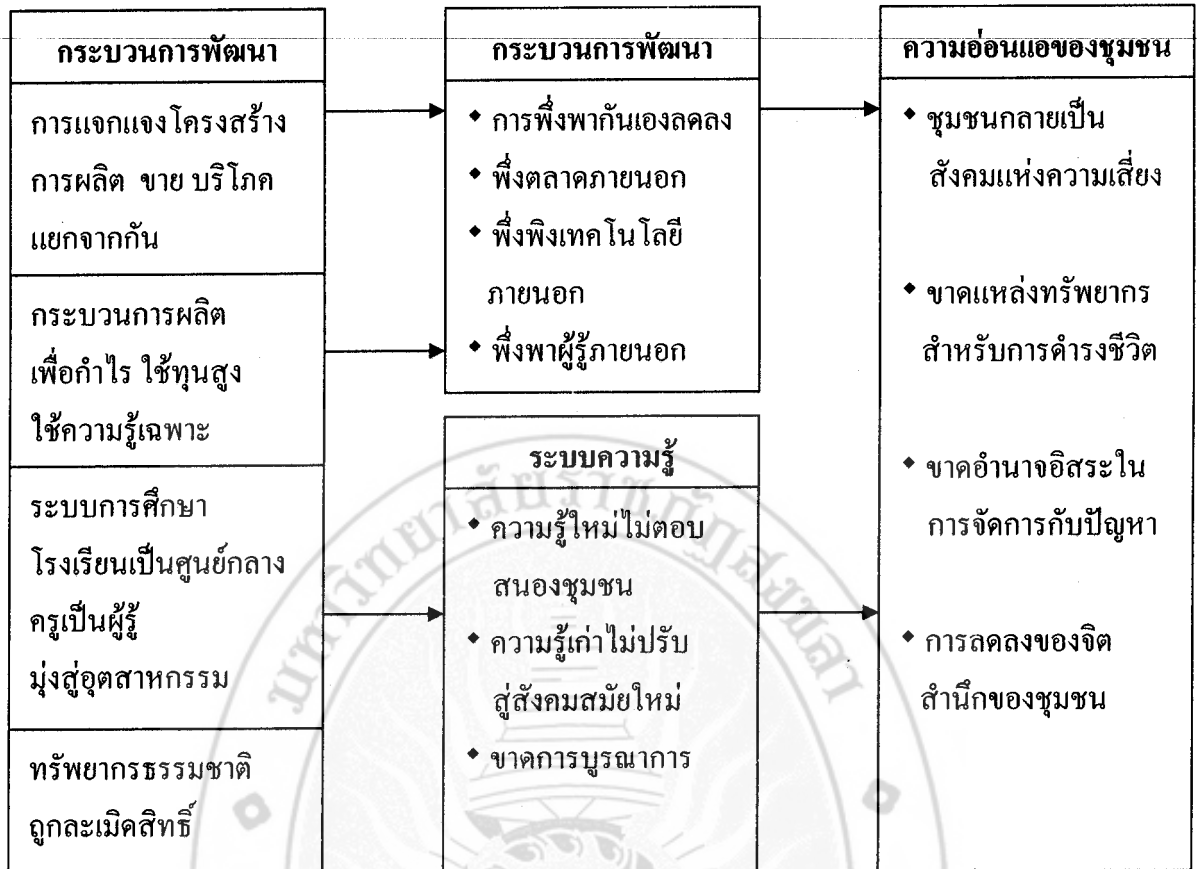
(2) หน่วยงานของรัฐไม่มีความเชื่อในศักยภาพของประชาชนและชุมชน จึงไม่สนับสนุนการทำงานของเครือข่ายองค์กรชุมชนในแนวทางการเสริมสร้างพลัง ทำให้เครือข่ายอ่อนแอ

(3) ขาดการยอมรับจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐเมื่อหน่วยงานดังกล่าวจะส่งเสริมหรือสนับสนุนกิจกรรมให้กับองค์กรสมาชิกเครือข่าย ก็ไม่ประสานงานผ่านกรรมการเครือข่าย แต่จะไปติดต่อกับกลุ่ม/องค์กรโดยตรง ทำให้เครือข่ายไม่สามารถทำประโยชน์ในการประสานแหล่งทุนและกิจกรรมให้กับกลุ่ม/องค์กรสมาชิกได้เท่าที่ควร

1.2.11 เครือข่ายชุมชนกับงานพัฒนา

สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (2547 : 8 – 17) ได้สรุปสาระสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายชุมชนกับงานพัฒนาไว้ดังนี้

มีงานวิจัยจำนวนมากและหลักฐานเชิงประจักษ์จากหลายแหล่งชี้ชัดอยู่แล้วว่า ความเป็นชุมชนรวมทั้งศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนถูกทำลายไปเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมและการพัฒนาประเทศตามแนวคิดการสร้างความทันสมัย รศ.ดร.นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะได้ศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชน 9 แห่ง เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนและชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการพัฒนาของรัฐกับความอ่อนแอของชุมชนอย่างชัดเจน เป็นแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการพัฒนาของรัฐกับความอ่อนแอของชุมชน

สังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา อันเป็นผลมาจากการพัฒนาตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมสู่ความทันสมัย การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวมีผลกระทบต่อชุมชนและลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหลายประการ ในทางที่ดีชุมชนส่วนมากมีความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทั้งในด้านสาธารณูปโภค เครื่องอุปโภคบริโภค และเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน การสื่อสารโทรคมนาคม โอกาสในการศึกษาและการเข้าถึงบริการแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ตลอดจนข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นอย่างไรก็ตามผลจากนโยบายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและการผลิต แข่งกันขาย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขอบเขตที่พอควรสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว การผลิตที่ต้องลงทุนมากขึ้นแต่ขายได้ไม่คุ้มทุนหรือขายรับไม่ทันรายจ่ายทำให้ชุมชนชนบทส่วนใหญ่มีหนี้สินล้นพ้นตัว ผู้คนจำนวนมากต้องอพยพเข้าไปขายแรงงานในเมือง ทำให้มีปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมายเช่น ครอบครัวแตกแยก ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนห่างเหินขึ้นเพราะต่างต้องดิ้นรนแก้ปัญหาหนี้สินและการยังชีพ และมีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่น ปัญหายาเสพติด อาชญากรรมและโรคเอดส์ เป็นต้น

ระบบการบริหารการพัฒนาแบบรวมศูนย์อำนาจ ที่เน้นการสั่งการและนโยบายจากบนลงล่าง แม้ว่าจะสะดวกต่อการบริหารจัดการโดยภาครัฐ แต่ก็มีผลทำให้ความสามารถของชุมชน

ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยระบบภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมต้องอ่อนแอลงไปมาก “พลัง” ของเครือข่ายความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เคยเป็นทุนทางสังคมของทุกชุมชนกลับอ่อนเปลี้ยลงไป องค์กรหรือกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้น โดยโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชนส่วนใหญ่จะบริหารจัดการโดยกฎระเบียบของหน่วยสนับสนุนจากภายนอก ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงขาดจิตวิญญาณ ที่เป็นของชุมชน และขาดพลังในการเชื่อมร้อยกันเป็นเครือข่าย

การพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับยุคโลกาภิวัตน์คือ การพัฒนาที่มุ่งการพัฒนาสังคมไปพร้อม ๆ กับเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพในสังคม เปิดกว้างให้กลุ่มองค์กรและประชาชนที่มีความสนใจหรือผลประโยชน์หลากหลายได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา สร้างระบบความสัมพันธ์ในสังคมเป็นแบบประชาธิปไตย และทำให้เกิดระบบต้องแสดงความรับผิดชอบในหน้าที่ต่อชุมชนอย่างชัดเจนมีระบบตรวจสอบกันเองภายในชุมชน เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมในชุมชน ได้แก่ สิ่งเอื้ออำนวยให้การรวมกลุ่มทางสังคมเป็นกลไกนำไปสู่การทำงานร่วมกัน สร้างศักยภาพและลงทุนเพื่อการสร้างชุมชน มุ่งพัฒนาทุนทางสังคม สร้างเครือข่ายระหว่างการพัฒนาของชุมชนกับระบบการวางแผนเพื่อการพัฒนา เป็นการมองที่จุดแข็งและทุนในชุมชนมากกว่าความต้องการ ปัญหาและการขาดทรัพยากรของชุมชน (Robert Doyle. 1998)

จากแนวความคิดข้างต้น กล่าวได้ว่า การแก้ปัญหาวิกฤตของชาติรวมทั้งการจะดำรงอยู่ของชาติในอนาคต ไม่สามารถกำหนดและดำเนินการได้โดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ภาคสังคมที่เข้มแข็งต่างหากที่จะเป็นผู้แสดงที่สำคัญ ซึ่งหมายความรวมถึงคนในทุกระดับของสังคม ไม่ว่าจะเป็น นักธุรกิจ นายทุน หรือประชาชนคนธรรมดา รูปธรรมของการร่วมมือกันของประชาชน คือ การรวมกลุ่ม การจัดตั้งชมรม สมาคม ไม่ใช่เฉพาะในกลุ่มของภาคธุรกิจเท่านั้น แต่สมาคมมีนับพันประเภท ตั้งแต่ด้านนันทนาการถึงปัญหาสังคม ทั้งที่จำกัดสมาชิกในแวดวงแคบ ๆ และเปิดกว้างทั่วไป หรือสมาคมขนาดใหญ่โตมโหฬารถึงสมาคมขนาดเล็ก คนที่เข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสมาคมอาจมีความตั้งใจจะไปรวมกลุ่มเพื่อหาความรื่นเริง ผีอกบรม หาความรู้ สร้างที่พักแรม สร้างโบสถ์ แจกจ่ายหนังสือ และอื่น ๆ กลุ่ม/สมาคมเหล่านี้ไม่ได้มีเฉพาะในชุมชน แต่ยังมีการรวมกลุ่มกันในโรงพยาบาล เรือนจำ หรือแม้แต่โรงเรียน คนอเมริกันเรียกสิ่งนี้ว่า “การสร้างสังคม” การรวมกลุ่ม ชมรม หรือสมาคมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างเครือข่ายระหว่างปัจเจกบุคคล

จากการวิจัยองค์ประกอบร่วมของชุมชนที่เข้มแข็งหลายแหล่ง พบว่า ลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนเข้มแข็ง คือจำนวนของความมานะพยายามที่ทุ่มเทให้กับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม โดยในตอนแรกประชาชนจะมีการรวมกลุ่มองค์กรเฉพาะกิจเล็ก ๆ เช่น กลุ่มพัฒนาท้องถิ่น หรือกลุ่มละแวกบ้าน เป็นช่องทางให้ประชาชนสามารถเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ และเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของส่วนรวม ระดับต่อมาที่เข้ามามีส่วนร่วมกว้างขวาง

และเข้มข้นในรูปของชมรมของประชาชนที่มุ่งดำเนินกิจกรรม เพื่อส่วนรวมและองค์กรอำนาจ ความสะดวก (เช่น มูลนิธิชุมชน เป็นต้น) การที่กลุ่ม องค์กร ชมรม และอื่น ๆ ที่มีในชุมชน จะเข้ามาอยู่ภายใต้ร่มเงาเดียวกัน ทำให้เกิดการติดต่อที่ยึดกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งหมดไว้ด้วยกันเป็นเครือข่าย การคบหาสมาคมทั้งหมดทำหน้าที่เป็นช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนในชุมชนอันทำให้กลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการส่งเสริมกระบวนการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนก็เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้นำมาใช้

บนพื้นฐานของปรัชญาการพัฒนาที่ยึดมั่นในศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน การพัฒนาที่ทุ่มเทสรรพกำลังทั้งหมดที่มีให้กับการทำงานสร้างและพัฒนาศักยภาพรวมทั้งส่งเสริมบทบาทของกลุ่ม/องค์กรประชาชนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง ครอบคลุมและชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในทุก ๆ ด้านของชุมชน ก็ได้ถูกนำมาใช้ในงานของกรมการพัฒนาชุมชนนับตั้งแต่สถาปนากรมมาในปี 2505

งานพัฒนาชุมชนในอดีตเคยส่งเสริมให้หมู่บ้านและตำบลมีองค์กรบริหารงานพัฒนาที่มีศักยภาพในการค้นหาปัญหาของชุมชน คิด ตัดสินใจ วางแผน วางโครงการ ดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผลและแก้ปัญหาของชุมชน องค์กรหลายองค์กรได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามวิวัฒนาการของสังคมทั้งโดยการกระทำของหน่วยงานอื่นและโดยนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชนเอง จากคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน หรือกพม. มาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน จากคณะกรรมการพัฒนาตำบล หรือกพต. มาเป็นสภาตำบล มาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล จากกลุ่มสตรีอาสาพัฒนามาเป็นสมาคมสตรีพัฒนาชุมชนไทย จากอาสาพัฒนาชุมชน มาเป็นสมาคมผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน และเป็นเครือข่ายองค์กรพัฒนาชุมชนที่เรียกว่าศูนย์ประสานองค์กรชุมชน หรือศอช. ในระดับตำบลถึงจังหวัด

ปัจจุบัน เมื่อทุกภาคส่วนของสังคมต้องปรับตัวและทุ่มเทสรรพกำลังเข้าช่วยกันแก้ปัญหาของชาติด้วยการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การปฏิรูปทางการเมืองให้เป็นการเมืองของประชาชนและการปฏิรูประบบราชการให้เป็นหน่วยงานที่ทำงานเพื่อประชาชน องค์กรชุมชนทุกองค์กรมีพลังความคิด พลังปัญญา พลังการจัดการ และพลังแรงงานที่สามารถเป็นกำลังสำคัญในการร่วมคิด ทำ แก้ปัญหาและพัฒนากับพี่น้องประชาชนในชุมชน การสนับสนุนให้องค์กรถักทอกันเป็นเครือข่ายและร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงสามารถเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการพัฒนาความมั่นคงของชุมชนฐานรากให้เป็นภูมิคุ้มกันสำหรับประเทศชาติ

ในขณะเดียวกัน แม้ว่าการเสริมสร้างพลังของชุมชนหลายแห่งถูกกระตุ้นส่งเสริมโดยกรมการพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน หลายหน่วยงาน แต่การก่อเกิดชุมชนที่เข้มแข็งหลายแห่งก็ได้ผ่านกระบวนการก่อร่างสร้างตัวของชุมชนเองมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดย

การสร้างระบบความรู้ของตนเองที่บูรณาการความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายด้วยความพยายามที่จะอุดรู ระบบความรู้เป็นภูมิปัญญาที่กำหนดระบบความสัมพันธ์ของสังคม ชุมชนที่พึ่งความรู้ของตนเองในขณะที่พึ่งพาความรู้ภายนอกโดยไม่พึ่งพจนเกินไป สามารถใช้ภูมิปัญญาในการมองได้ว่า มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น และควรจะทำปัญหาอย่างไร ก็สามารถอุดรูและสะสมสร้างทุนทางสังคมจนเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งได้

มีชุมชนจำนวนไม่น้อยที่พยายามยึดหลักในแนวทางของการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองโดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่คือการฝึก “น้ำใจ” และ “ภูมิปัญญา” ร่วมกันจัดการผลผลิตทรัพยากรของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งในวันนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่เรียกกันว่า “วิสาหกิจชุมชน” นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวในลักษณะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกันและกันในการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่แต่ละชุมชนเผชิญอยู่

ภายใต้สถานการณ์ที่ชุมชนเลือกเป็นทั้ง 4 ประเภท ปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นภาพซ้อนขึ้นมาในช่วง 10 – 15 ปีที่ผ่านมา และขยายขอบเขตอย่างรวดเร็ว คือ ความพยายามของชุมชนที่จะช่วยเหลือกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในการแก้ปัญหาในลักษณะ “เครือข่าย” โดยเฉพาะในกรณีปัญหาใหญ่โต ชับซ้อน เกินกว่าที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชนจะจัดการได้ตามลำพัง การทำงานแบบเครือข่ายจะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุมและเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะการทำงานแบบเครือข่ายเป็นการประสานพลังที่มี “ผลประโยชน์ร่วมกัน” มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเอา “จิตใจ” เป็นตัวตั้ง ภายใต้ “อุดมการณ์” เดียวกัน

1.2.12 การพัฒนาเครือข่าย

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนเป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่าย เพราะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย ทำให้เครือข่ายดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ซึ่งได้มีผู้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนไว้หลายแนวทาง ดังต่อไปนี้

ชอบ เข้มกล้า และคนอื่น ๆ เสนอว่าการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นองค์กรประชาชนองค์กรหนึ่งควรมีวิธีการในการพัฒนาดังต่อไปนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, และคนอื่น ๆ, 2543 : 345 – 346)

1. เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะองค์กรของเครือข่าย เช่น

- 1.1 ปรับปรุงกฎระเบียบให้สอดคล้องกับสถานการณ์
- 1.2 จัดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคล หลังจากพิจารณาถึงผลดีผลเสียและความจำเป็นอย่างรอบคอบแล้ว
- 1.3 มีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการบริหารตามกติกาที่ได้มีการตกลงกันไว้ในหมู่สมาชิก
- 1.4 ปรับโครงสร้างองค์กรโดยยุบรวมแผนกต่าง ๆ ให้เหมาะสม

2. การปรับปรุงการจัดการภายในองค์กร เช่น

2.1 มีความยืดหยุ่นในการทำงาน

2.2 ความเป็นประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็น

2.3 มีการหาแหล่งที่ให้การสนับสนุนและการให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ

เช่น การจัดระบบงานและรูปแบบการดำเนินงาน การจัดท่าระเบียบภายในเครือข่าย เป็นต้น

วิชัย ตันศิริ (2536 : 13 – 14) มีความคิดเห็นว่าการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนมีแนวทางในการดำเนินการดังนี้

1. การกระตุ้นความคิด ความใฝ่แสวงหาความรู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถของสมาชิกและคนอื่น ๆ ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน

2. การถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ ทั้งวิทยาการสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ของชุมชนและเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ทั้งของบุคคลและชุมชนทั้งความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาภายในชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการปรับใช้วิทยาการสากลให้เหมาะสมกับการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

3. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ภายในเครือข่าย เพื่อให้ทุกฝ่ายได้อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน สามารถทราบถึงความเคลื่อนไหวของกันและกัน

4. การระดมและประสานการใช้ทรัพยากร บุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และงบประมาณ เพื่อให้หน่วยต่าง ๆ ของเครือข่ายสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านี้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาเครือข่ายและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อนและความสูญเปล่าให้มากที่สุด

ปาน กิมปี (2540 : 30 – 31) เสนอว่าแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญมี 2 ประการคือ

1. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้สมาชิกของเครือข่ายและคนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ กระจายความรู้ ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพและปัญหา แสวงหาทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหา ทดลองและสรุปผลการเรียนรู้ ซึ่งอาจทำได้ในระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองหรือชาวบ้านกับผู้นำหรือผู้รู้ในชุมชน

2. เสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาคนที่เป็สมาชิกของเครือข่าย พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ประสานสัมพันธ์อย่างราบรื่น โดยมีการระดมแหล่งทรัพยากร ความรู้ วิทยาการ วัสดุอุปกรณ์

อาคาร สถานที่ เป็นต้น เป็นการเปิดโอกาสให้คนทุกคนในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และยืดหยุ่นตามความต้องการของแต่ละคน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา เสนอว่าการพัฒนากลุ่มและองค์กรซึ่งเป็นเครือข่าย ประเภทหนึ่งอาจดำเนินการได้ดังนี้ (ปารีชาติ วลัยเสถียร, และคนอื่น ๆ, 2543 : 277 – 279)

1. การปลูกจิตสำนึก คือการทำให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความตระหนักว่ามี ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และเกิดความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว เหล่านี้ให้หมดไป ตามกำลัง และความสามารถ

2. การรวมพลัง จะเกิดขึ้นหลังจากสมาชิกได้มีคุณสมบัติที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยเกิดความตระหนักต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนหรือตกลงที่จะ ดำเนินการบางอย่างร่วมกัน อาจจะเลือกผู้แทนมาทำหน้าที่ในการประสานความคิด ทำหน้าที่ ดำเนินการติดต่อในนามของเครือข่าย และนำสมาชิกทำกิจกรรมในทิศทางที่ได้ตกลงกันไว้

3. การส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยี กระบวนการทางเทคโนโลยีทำให้ สมาชิกที่มาร่วมต่างก็ได้ความรู้มากขึ้นและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเชิญผู้ที่มีความรู้ เหนือกว่าซึ่งอาจเป็นคนในชุมชนนั้นหรือชุมชนใกล้เคียงมาเป็นผู้ให้ความรู้หรือถ้าจำเป็นก็อาจเชิญ วิทยากรที่มาจากภายนอกก็ได้

4. การบริหารการจัดการที่ดี เช่น การทำบัญชีเพื่อสร้างหลักฐานให้สมาชิกเกิด ความไว้วางใจ การบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือข้อตกลงต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ เช่น บันทึก รายงานการประชุม บันทึกข้อตกลง บันทึกระเบียบที่ได้ตกลงไว้ การกำหนดกฎระเบียบ โดย สมาชิกเป็นผู้กำหนด การประสานงานภายในเป็นการส่งข่าวสารให้สมาชิกเข้าใจและเห็นว่าการ กระจายผลประโยชน์เป็นไปอย่างยุติธรรม การประสานงานในระหว่างผู้แทนเครือข่าย เพื่อเข้าใจ บทบาทและติดตามการทำงานตามระบบ ขั้นตอนของเครือข่าย การระดมทรัพยากรทั้งภายในและ ภายนอกมาใช้ดำเนินงานเครือข่าย

5. กระบวนการสนับสนุน เช่น วัสดุอุปกรณ์ ปัจจัยต่าง ๆ หรือการเงิน เพื่อที่จะให้เครือข่ายมีศักยภาพสูงขึ้น ไม่รอแต่ทรัพยากรภายในเครือข่ายแต่อย่างเดียว เพราะจะทำให้ การแก้ไขปัญหาล่าช้าอาจไม่ทันการ ต้องหาแหล่งสนับสนุนจากภายนอกเครือข่ายและภายนอก ชุมชนด้วย

พัฒน์ บุญรัตนพันธุ์ เสนอว่าการพัฒนากลุ่มซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับเครือข่าย นั้นประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ (ปารีชาติ วลัยเสถียร, และคนอื่น ๆ, 2543 : 270 – 271)

1. สหพันธ์รวมกลุ่ม เป็นการทำให้กลุ่มเล็ก ๆ มารวมกันเข้าเป็นเครือข่าย
2. การสร้างหน่วยนำร่วม โดยการนำเอาตัวแทนหรือผู้นำของแต่ละกลุ่ม สมาชิกมารวมกันเป็นหน่วยนำร่วม เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มและประสานงานประสาน ผลประโยชน์ระหว่างเครือข่าย

3. การสร้างผลประโยชน์ร่วม เพื่อช่วยให้สมาชิกเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกัน เกาะติดกันเพราะเกิดผลประโยชน์ในกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกต่างมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมที่ดำเนินการ

4. การสร้างกิจกรรมพึ่งพา เป็นวิธีการที่สมาชิกต้องอาศัยซึ่งกันและกันโดยมีหน่วยนำร่วมเป็นตัวกลางช่วยเชื่อมโยงประสานสมาชิก

5. การผสมผสานวิชาการ เป็นการแลกเปลี่ยนและอาศัยความรู้ ทักษะตลอดจนความต้องการระหว่างสมาชิกเครือข่ายที่มีต่อกัน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสามารถและกิจกรรมที่ใหม่ ๆ ให้แก่เครือข่าย

6. การสร้างพลังร่วมในการดำเนินการร่วม โดยการส่งเสริมให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดการร่วมทุน ร่วมวิชาการ ร่วมจัดการ ร่วมกำลังคน ร่วมกำลังวัสดุ ซึ่งถ้าร่วมกันได้มากเท่าไรเครือข่ายก็จะมีพลังมหาศาลเกิดขึ้นเท่านั้น

7. ลดความสิ้นเปลืองร่วม ได้แก่ การลดความสิ้นเปลืองของแรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งด้านบริหารและการจัดการ ด้วยการระดมทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ร่วมกัน

8. การสร้างพลังสำรอง คือการสร้างอำนาจของเครือข่ายในการรักษาผลประโยชน์และดำรงเครือข่ายไว้เพื่อเป็นพลังในการต่อสู้ของชุมชน ซึ่งเกิดจากการรวมกันเป็นเครือข่ายอันเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการพัฒนาเครือข่ายและชุมชน

จากแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่าการพัฒนาเครือข่ายควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายให้มีคุณภาพ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานให้กับเครือข่าย เช่น ความรู้ ความสามารถในการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ การจัดทำแผนและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการเครือข่าย การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การมีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการดำเนินงานของเครือข่าย เป็นต้น

2. การพัฒนาแกนนำของเครือข่าย ทั้งการพัฒนาให้มีคุณภาพเช่นเดียวกับสมาชิกทั่ว ๆ ไป และการสร้างภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นการเสียสละ การมีคุณธรรมจริยธรรม ทักษะในการเป็นผู้ประสานงานไม่ใช่เป็นผู้สั่งการ ทักษะในการจูงใจคน ทักษะในการพูดต่อหน้าชุมชน การมีเทคนิควิธีการในการจัดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

3. การพัฒนาระบบบริหารและจัดการเครือข่าย ควรดำเนินการให้ระบบการบริหารและจัดการเครือข่ายมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ มีความคล่องตัวในการดำเนินงาน มีการกระจายศูนย์ประสานงานและเชื่อมโยงกันอย่างทั่วถึง มีช่องทางในการติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว สามารถขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องและดีขึ้นอยู่เสมอ

4. การระดมศักยภาพของสมาชิกมาใช้ให้เกิดพลังสูงสุด สมาชิกและแกนนำของเครือข่ายแต่ละคนต่างล้วนมีศักยภาพหรือความสามารถทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ทำให้เครือข่ายมีศักยภาพที่หลากหลาย เครือข่ายควรเปิดโอกาสให้สมาชิกและแกนนำได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่และผนึกศักยภาพเข้าด้วยกัน เพื่อรวมศักยภาพของเครือข่ายให้เกิดพลังสูงสุด

5. สนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน หัวใจสำคัญในการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน คือ การเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายจึงต้องนำกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนอย่างแท้จริงมาใช้ในการดำเนินงาน เช่น การจัดเวทีประชาคมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนและสังคม การสรุปบทเรียนในการดำเนินงาน การนำวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ การติดตามผลการดำเนินงาน การปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน เป็นต้น

6. การสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายให้เกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิก วัฒนธรรมของการทำงานแบบเครือข่ายคือการเรียนรู้ร่วมกัน การทำงานเป็นกลุ่ม การเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เป็นต้น เครือข่ายต้องนำมาใช้ในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งกลายเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของสมาชิกที่ประพุดติ ปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นการพัฒนาเครือข่ายอีกแนวทางหนึ่ง

7. การทำเครือข่ายให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาเครือข่ายต่อเนื่องจากการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายให้เกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิก โดยเครือข่ายพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ที่ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมั่นคงและยั่งยืน

8. การจัดทำแผนพัฒนาเครือข่ายอย่างเป็นระบบ บนพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกันอันเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ของสมาชิกทั้งแผนระยะสั้น แผนระยะกลางและแผนระยะยาว เพื่อพัฒนาสมาชิกแกนนำ ระบบการบริหารจัดการ แผนและโครงการกิจกรรม การขยายผลของเครือข่าย เป็นต้น การมีแผนพัฒนาเครือข่ายอย่างเป็นระบบทำให้มีกิจกรรมการพัฒนาเครือข่ายที่ชัดเจน ในระยะเวลาที่แน่นอนโดยมีผู้รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งถ้าหากเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่หรือประสบปัญหาในการดำเนินงานมาก ก็อาจจะกำหนดส่วนงานหรือบุคคลขึ้นรับผิดชอบกิจกรรมการพัฒนาเครือข่ายโดยตรงก็ได้

9. การจัดระบบสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของสมาชิก นอกจากการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายแล้ว การจัดระบบสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของสมาชิกก็เป็นการพัฒนาเครือข่ายอีกแนวทางหนึ่ง ทั้งการเสริมสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการทำงานแบบเครือข่าย เทคนิค วิธีการ ระบบสารสนเทศ เทคโนโลยีที่เหมาะสม ทูตและทรัพยากรต่าง ๆ ความสำเร็จในชีวิตส่วนตัวของสมาชิก เป็นต้น

10. การนำเทคนิควิธีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมาใช้ที่เหมาะสม การดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่มี

เทคนิควิธีการซึ่งสามารถนำมาใช้ในการดำเนินงานได้หลายวิธีและมีการพัฒนาอยู่เสมอ เครื่องข่ายคือรู้จักเทคนิควิธีการใหม่ ๆ สามารถเลือกเทคนิควิธีการมาใช้ให้เหมาะสมกับสมาชิกและกิจกรรมของเครือข่าย

1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

1.3.1 ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

คำว่า “เครือข่ายวิสาหกิจ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Cluster” ซึ่งเป็นแนวคิดในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมที่ริเริ่มโดยศาสตราจารย์ไมเคิล อี พอร์เตอร์ (professor Michael E. Porter) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของ “เครือข่ายวิสาหกิจ” ว่า คือ กลุ่มของธุรกิจ และสถาบันที่เกี่ยวข้องมารวมตัวดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Geographical Proximity) มีความร่วมมือ เกื้อหนุน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonality & Complementarity) ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Linkages) เป็นความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการธุรกิจ ตั้งแต่ธุรกิจต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ และความเชื่อมโยงแนวนอน (Horizontal Linkages) เป็นความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมสนับสนุนต่าง ๆ รวมทั้ง ธุรกิจให้บริการ สมาคมการค้า สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม สถาบันวิจัยและพัฒนา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันคือ การเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2547 : 1)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547 : 38 – 49) ได้ศึกษาพัฒนาการและปัจจัยแห่งความสำเร็จของเครือข่ายวิสาหกิจในประเทศต่าง ๆ พบว่าแต่ละเครือข่ายวิสาหกิจมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจจึงแตกต่างกันออกไปไม่มีสูตรสำเร็จแบบพิมพ์เขียว แต่ต้องเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาหลาย ๆ ด้าน สถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลาและระดับการพัฒนาของแต่ละเครือข่ายอีกด้วย และได้สรุปสาระสำคัญของเครือข่ายวิสาหกิจไว้ดังนี้

1.3.2 การเกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

เครือข่ายวิสาหกิจเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ

1) การริเริ่มจากภาคเอกชน มีลักษณะเป็นแบบการมีส่วนร่วมเท่าเทียมกัน (Bottom up Approach) โดยธุรกิจหลักในเครือข่ายวิสาหกิจรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการผลักดันการพัฒนา และอาศัยสื่อมวลชนในการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและประสานงานในการกำหนดเป้าหมายแนวทางและกลยุทธ์ในการดำเนินการร่วมกันเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ

ของตนเอง ก็จะนำเสนอให้รัฐบาลทราบ และทำความเข้าใจเพื่อร่วมดำเนินการในกิจกรรมบางประการต่อไป

2) การริเริ่มจากภาครัฐ มีลักษณะเป็นแบบไม่เท่าเทียมกัน (Top - down Approach) โดยภาครัฐเป็นผู้กำหนดเครือข่ายวิสาหกิจที่จะดำเนินการส่งเสริม และจัดการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมนั้น ๆ เพื่อให้ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องมาร่วมมือกันจัดทำและพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจของตน และร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกันของอุตสาหกรรม ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจะมาจากภาคเอกชนและภาครัฐ และภาครัฐจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานของภาคเอกชน และติดตามประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจโดยรวม

1.3.3 การเติบโตของเครือข่ายวิสาหกิจ

เครือข่ายวิสาหกิจมีการเติบโตใน 3 ลักษณะดังนี้

1) เติบโตด้วยความร่วมมือ คือ ผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องเห็นความสำเร็จของการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันพัฒนาอุตสาหกรรมให้เติบโต จึงพัฒนาจนมีความร่วมมือที่เข้มแข็ง จากนั้นจึงมุ่งร่วมมือกันพัฒนาปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะสนับสนุนให้เครือข่ายวิสาหกิจมี “ความเก่ง” และสามารถเติบโตก้าวหน้าอย่างมั่นคงต่อไป

2) เติบโตด้วยความเก่ง หรือการพัฒนาความเข้มแข็งของปัจจัยพื้นฐานสำหรับเครือข่ายวิสาหกิจก่อน จากนั้นจึงเกิดการรวมตัวของผู้ประกอบการและเริ่มเห็นความสำคัญของการสร้างความร่วมมือระหว่างกันในด้านต่าง ๆ จนท้ายที่สุดสามารถนำพาเครือข่ายวิสาหกิจไปสู่ความสำเร็จได้

3) เติบโตด้วยการพัฒนาทั้งในด้านความเก่งและความร่วมมือ ไปพร้อม ๆ กัน ตลอดช่วงเวลาของวิวัฒนาการของเครือข่ายวิสาหกิจ

1.3.4 แนวทางในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ

1) การสร้างความร่วมมือ (Strength of Linkages) หมายถึง การสร้างความเชื่อมโยงร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งของธุรกิจที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจ โดยมีการกำหนดเป้าหมายร่วม (Core Objective) และกลยุทธ์การพัฒนาร่วมกัน สถาบันหรือสมาคมการค้าของเครือข่ายวิสาหกิจจะมีบทบาทมากในการเป็นแกนหลักประสานความร่วมมือทั้งในระหว่างธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจและระหว่างธุรกิจกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันวิจัยการพัฒนาต่าง ๆ

2) การสร้างความเก่ง (Sophistication - of - Cluster) ซึ่งเป็นการสร้างความสามารถหรือศักยภาพของปัจจัยพื้นฐานของประเทศ อุตสาหกรรมที่เอื้อหรือส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจ ทั้งทางด้านบุคลากร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัจจัยทุน โครงสร้างพื้นฐาน

วัฒนธรรม สถาบันวิจัยและพัฒนา ภาวะตลาด บริบทของการแข่งขัน ตลอดจนการดำเนินกลยุทธ์ของธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละเครือข่ายวิสาหกิจ

1.3.5 ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ

การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

1. การมีความเข้าใจร่วมกันในทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Direction) ของผู้ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจ การร่วมกันกำหนดและยอมรับในกลยุทธ์ร่วมเพื่อที่จะสร้างเสริมความสามารถในการแข่งขันของเครือข่ายวิสาหกิจโดยรวม
2. การมีกลุ่มธุรกิจหลักที่เป็นผู้นำในการรวมกลุ่มของเครือข่ายวิสาหกิจ
3. การมีปฏิสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นและยั่งยืนระหว่างธุรกิจและผู้ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจ ในการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ
4. การประสานความร่วมมือและบริหารจัดการความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่อยู่ในเครือข่ายวิสาหกิจ
5. การมีที่ปรึกษาหรือผู้ที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก (Advisor / Facilitator) ในการรวมกลุ่มและการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ
6. การแสดงบทบาทที่เหมาะสมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในเครือข่ายวิสาหกิจ โดยภาครัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนเชิงนโยบายและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศการแข่งขันที่ดีของภาคเอกชน ในขณะที่ภาคเอกชนมีบทบาทนำในการผลักดันเครือข่ายวิสาหกิจไปสู่เป้าหมายร่วมที่กำหนด ส่วนภาคสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยและพัฒนา และสถาบันเฉพาะทาง จะต้องเป็นแกนหลักในการพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม และทักษะความรู้ของบุคลากรให้สนับสนุนการเติบโตของเครือข่ายวิสาหกิจ

1.3.6 ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจ

ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยจะยึดถือตามความหมายของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (2548 : 2) ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า เครือข่ายวิสาหกิจ หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

1.3.7 สภาพปัญหาของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (ม.ป.ป. : 1 – 2) ได้สรุปสภาพปัญหาของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไว้ดังนี้

- 1) ด้านการจัดการธุรกิจ การตลาด และเงินทุน ผู้ผลิตพื้นบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาการขาย ขาดความรู้ด้านการจัดการธุรกิจ การจัดการเงินทุนหมุนเวียน และการตลาด การ

บริหารจัดการลดต้นทุน เป็นผลให้ผู้ผลิตได้ผลตอบแทนต่ำ ในขณะที่ผลิตภัณฑ์บางชนิดมีราคาสูงในทัศนะของผู้ซื้อ

2) ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ปัญหาตลาดที่มีจำกัด เนื่องมาจากคุณภาพผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน ผู้บริโภคขาดความมั่นใจในคุณภาพและความปลอดภัย โดยเฉพาะกระบวนการผลิตอาหารแปรรูปพื้นบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ถูกสุขลักษณะ

3) ด้านวัตถุดิบ เส้นใยฝ้าย เส้นไหม ส่วนใหญ่ซื้อจากต่างประเทศมีราคาสูง นอกจากนี้ยังขาดความหลากหลายของชนิดเส้นใยธรรมชาติ และสีย้อมธรรมชาติเริ่มมีจำกัด

4) ด้านการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ โดยเฉพาะผ้าทอพื้นบ้านยังขาดการออกแบบให้เป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่ ส่วนการบรรจุหีบห่ออาหารแปรรูปพื้นบ้านยังไม่เหมาะสม ทั้งในด้านการป้องกันการปนเปื้อน และการพกพาสำหรับผู้บริโภค

5) ด้านการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำเป็นส่วน ๆ ตามความสนใจของนักวิชาการแต่ละสาขา กระจัดกระจาย และขาดการสนับสนุนให้ทำงานวิจัยครบวงจร

6) ด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี พบความซ้ำซ้อนของหน่วยงานส่งเสริมและให้การสนับสนุน ทำให้ชาวบ้านสับสน กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยียังใช้วิธีการ “ให้ความรู้ด้านเนื้อหา” มากกว่า “การกระตุ้นให้คิดค้นหาวิธีการของตนเอง” ในขณะเดียวกันลักษณะการส่งเสริมยังไม่ตรงตามความต้องการของผู้ผลิต ขาดความต่อเนื่อง และไม่มีการต่อยอดกันและกัน การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนยังขาดกระบวนการและกลไก

7) พัฒนาทั้งระบบอย่างครบวงจร และขาดการบริหารจัดการภาพรวม ทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านย่ำอยู่กับที่

8) ด้านบทบาทของภาครัฐในการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีเป็นจำนวนมาก คือ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ และโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์สุขภาพในชุมชน ยังไม่มีการร่วมกันทำงานในรูปแบบของภาคีและเครือข่ายที่ชัดเจน ทำให้เกิดการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อนต่างฝ่ายต่างทำ ขาดการบูรณาการเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะด้านหรือแยกส่วน ยังไม่เป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic)

1.3.8 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

จุดมุ่งหมายของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ เพื่อการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างโอกาสและรายได้ของชุมชนฐานรากให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 9 กระทรวงมหาดไทย, 2546 : 41)

ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ ดังนี้ (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 9 กระทรวงมหาดไทย, 2546 : 41)

1) **ด้านทุน** เพื่อบริหารจัดการกองทุนด้านเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งในการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

2) **ด้านการผลิต** เพื่อบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้เกิดการเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน มุ่งสู่วิสาหกิจชุมชนในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับธุรกิจและเชื่อมโยงวิสาหกิจชุมชนสู่ความพอเพียงและพึ่งตนเอง

3) **ด้านการตลาด** เพื่อแสวงหาและส่งเสริมการแสดงผลและจำหน่ายสินค้าชุมชน

4) **ด้านรายได้** เพื่อแสวงหารายได้และลดรายจ่ายในการยกระดับครัวเรือน

1.3.9 ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนต่อเกษตรกร วิสาหกิจชุมชนมีประโยชน์ต่อเกษตรกร ดังต่อไปนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป. : 16)

1) ทำให้เกษตรกรในระดับชุมชนมีความมั่นคงในการประกอบธุรกิจได้รับการรับรองตามกฎหมาย

2) เป็นการส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการตรงตามความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร

3) ทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ มีความพร้อมที่จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์กะปิในภาคใต้ยังมีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับอาหารแปรรูปประเภทอื่น ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยได้ดังนี้

มาโนชญ์ นวลสระ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อธุรกิจชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์กะปิหมู่บ้านเกาะแรด ตำบลคอนสัก อำเภอคอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ชาวเกาะแรดส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 90 ยังคงประกอบอาชีพการประมง มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการในการประกอบอาชีพประมง เช่น เครื่องมือในการประมง มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ ต้องหาแหล่งทรัพยากรใหม่ ๆ ที่ห่างไกลออกไป ทำให้เกิดอาชีพเสริม คือ การแปรรูปวัตถุดิบจากธรรมชาติ โดยเฉพาะอาหารทะเล คือ ผลิตภัณฑ์กะปิ กุ้งแห้ง เป็นต้น ซึ่งได้มีการพัฒนารูปแบบ โครงสร้างการผลิตและการตลาด และได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการธุรกิจชุมชน มีการจัดทำเครือข่ายกับชุมชนอื่น ๆ โดยได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานทางวิชาการ ทำให้มีสินค้าหลากหลาย ไม่ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง โดยได้รับการประกันราคากิโลกรัมละ 75 บาท ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงพอใจกับสภาพความเป็นอยู่และการค้าขายที่เป็นอยู่ใน

ปัจจุบัน มีการรวมตัวกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านและโครงการพัฒนาเครือข่ายชุมชนผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเล เป็นต้น ส่วนปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจของชุมชนประสบความสำเร็จมี 6 ประการ คือ 1. มีภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. การส่งเสริมจากภาครัฐ 3. ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ 4. ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการตลาด ด้วยการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง 5. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มโอกาสในการได้เปรียบทางการค้า 6. มีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรของตนเอง โดยการลงทุนใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น การแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้น

สาโรช เนติธรรมกุล (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ศึกษากรณีชุมชนปากกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านปากกะแคะ มีผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ คือ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากทะเล เช่น กะปิ น้ำปลา กุ้งแห้ง หอยนางรม หอยแครง ปลาเค็ม โดยมีข้อเฉพาะของชุมชนเอง ซึ่งวิสาหกิจชุมชนที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ การเลี้ยงหอยนางรม การเลี้ยงหอยแครง การประมงชายฝั่งและวิสาหกิจชุมชนที่ควรส่งเสริม คือ 1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการนำชมการเลี้ยงหอยนางรม หอยแครง และชมทัศนียภาพป่าชายเลน 2. การแปรรูปผลผลิตจากทะเล เช่น กะปิ น้ำปลา ปลาเค็ม โดยมีข้อเป็นของชุมชนเอง ส่วนปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนบ้านปากกะแคะ คือหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมเงิน ไปลงทุน แต่ชุมชนมีต้นทุนทางสังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหลายประการ คือ 1. ชุมชนมีผู้นำเป็นจำนวนมาก 2. คนในชุมชนมีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 3. คนในชุมชนรักและผูกพันกับชุมชน พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน 4. คนในชุมชนได้เรียนรู้และตระหนักถึงปัญหาของตนเองแล้ว และพยายามค้นหาวิธีแก้ไขปัญหา

คำรวิ์ ภูตระกูล (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ระบบตลาดและราคาสินค้าของธุรกิจชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช กรณีศึกษาการผลิตกุ้งแห้ง โดยใช้ชุมชนท่าสูงบน ตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนท่าสูงบนเกิดขึ้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 100 ปี ชาวบ้านประกอบอาชีพการผลิตกุ้งแห้งมาเป็นเวลานาน แต่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามการลดน้อยลงของทรัพยากรชายฝั่งทะเล ทำให้อาชีพการผลิตกุ้งแห้งของชุมชนต้องหยุดไป คนในชุมชนกลายเป็นเพียงผู้รับจ้างปอกกุ้งและคัดกุ้ง มีรายได้เพียงวันละไม่กี่บาทและไม่แน่นอน วิถีชีวิตของชาวบ้านผูกติดกับทุนผู้ประกอบการผลิตกุ้งแห้ง ทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงอนาคตว่าจะทำอย่างไร จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการที่จะช่วยกันหาทางออกให้กับชุมชน โดยการรวมกลุ่มกองทุนการเงินของชุมชนเพื่อรวบรวมเงินทุนของชุมชนไปสู่การผลิตของชุมชน ด้วยการนำเงินไปซื้อกุ้งสดและสร้างโรงต้มกุ้งของชุมชน ร่วมกันผลิต ร่วมกันจำหน่ายและแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับสมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถฟื้นฟูธุรกิจกุ้งแห้งที่มีศักยภาพของชุมชนซึ่งมีแนวโน้มจะสูญหายไป ทำให้ชุมชนมีความหวังอีกครั้งหนึ่ง

พัฒนา โพนไสว (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาศักยภาพทางการตลาด เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการเรียนรู้การพัฒนาธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์แปรรูปและถนอมอาหารกลุ่มแม่บ้าน โศกค้าย ตำบลห้วยนาคำ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนหมู่บ้านโศกค้ายมีความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างเคร่งครัด มีความสามัคคี มีอาชีพหลักคือการทำนา มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพทำนา แต่สภาพทางภูมิศาสตร์ กายภาพ และชีวภาพ ไม่เอื้ออำนวยมากนัก กล่าวคือ การขาดดินและน้ำที่เหมาะสม (ดินเค็ม น้ำเค็ม) ทำให้เป็นปัญหาพื้นฐานของการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ดังนั้นชุมชนจึงต้องหาอาชีพเสริมรายได้ โดยการประกอบธุรกิจอื่น เช่น ค้าขาย เลี้ยงปลา ปลูกพืชสวนครัว ทอผ้า ทอเสื่อ ตัดเย็บเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์แปรรูปและถนอมอาหาร ในด้านศักยภาพทางการตลาดของการประกอบธุรกิจของชุมชน พบว่าชุมชนมีปัญหาด้านกำลังการผลิตไม่เพียงพอ ปัญหาทางด้านปัจจัยการผลิต คือ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ขาดแคลนแรงงานเพื่อการผลิต ขาดแคลนเงินลงทุนและเงินทุนหมุนเวียน มีปัญหาด้านองค์ประกอบทางการตลาด คือ ผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน ราคาขายต่ำแต่ต้นทุนสูง การจัดจำหน่ายไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดแคลนแรงงานและพาหนะขนส่ง ซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขคือ จัดทำโครงการช่วยเหลือจากภาครัฐ วางแผนขยายและเพิ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปและถนอมอาหาร วางแผนจ้างแรงงานเพื่อการผลิตและการขนส่ง และปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์

ประหยัด สายวิเชียรและคณะ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการที่ทำให้กลุ่มแปรรูปผลผลิตเกษตรภาคเหนือประสบความสำเร็จ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ดำเนินกิจกรรมแปรรูปผลผลิตเกษตร เป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและซ้ำซ้อนกันมาก ได้แก่ เต้าเจี้ยว กระทียมดอง มะม่วงดอง (แช่อิ่ม) ข้าวแตน (ข้าวแต่น) และข้าวกล็อง (ข้าวซ้อมมือ) ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีจำนวนมากกว่า 40 กลุ่ม ในเขตภาคเหนือตอนบน เมื่อมีการผลิตซ้ำซ้อนจึงนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น การแบ่งส่วนแบ่งการตลาดจำหน่ายกันเองระหว่างกลุ่ม ขาดการควบคุมคุณภาพอย่างจริงจัง อันเป็นผลให้ผลิตภัณฑ์ไม่มีคุณภาพ การบรรจุหีบห่อยังไม่เหมาะสม สวยงาม ขาดความดึงดูดความสนใจจากผู้บริโภค การผลิตบางอย่างมีขั้นตอนยุ่งยาก ซับซ้อน ต้องอาศัยเทคนิคและความรู้มากขึ้น บางกลุ่มสมาชิกที่มีความรู้ความชำนาญจริง ๆ มีน้อยส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้ช่วยที่ยังไม่เข้าใจกระบวนการผลิตอย่างแท้จริง และเพื่อให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรปรับเปลี่ยนความคิดและเกิดการเรียนรู้จากกลุ่มอื่น ๆ ในการนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มของตนเอง อันมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่กลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จในหลายระดับ

ไพโรจน์ แก่นสาร (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน : ปัญหาและแนวทางแก้ไข พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญได้แก่ ชุมชนขาดข้อมูลด้านการตลาด ทำให้การวางแผนการประกอบการไม่เหมาะสม ทั้งยังมีข้อจำกัดด้านการจัดจำหน่าย ผลผลิตจำนวนมากจึงคั่งค้างและบางส่วนจำหน่ายได้ในราคาไม่คุ้มทุน วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ และประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการ ทำให้การ

ประกอบการ โดยรวมมีประสิทธิภาพไม่สูงเท่าที่ควร ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน จึงต้องขายในราคาต่ำ การใช้ทรัพยากรในบางชุมชนยังขาดความเหมาะสม และก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม เพราะขาดหน่วยงานหรือมาตรการที่ดีในการกำกับดูแล อาจทำให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมในระยะยาวได้ การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชนยังเป็นไปอย่างจำกัด ทำให้การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำได้ในวงจำกัดตามไปด้วย การสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนยังไม่มีเอกภาพเท่าที่ควร อาจทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในบางลักษณะ และสร้างความสับสนให้บางวิสาหกิจชุมชนได้

กรณีการ สุขเกษม และสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยกระบวนการเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนในการพึ่งตนเอง พบว่า

1. รูปแบบและโครงสร้างของเครือข่าย สามารถแบ่งเครือข่ายทางด้านเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นเครือข่ายที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เครือข่ายทางการเงิน เครือข่ายทางด้านธุรกิจ และเครือข่ายทางสังคม ซึ่งทั้งสามเครือข่ายถือเป็นเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนทั้งหมด แต่มีระดับมุ่งเน้นรายได้แตกต่างกัน โดยเฉพาะเครือข่ายทางด้านสังคมแม้จะไม่ได้มุ่งหวังทางด้านรายได้ แต่ก็มีส่วนสัมพันธ์ที่เป็นฐานที่นำไปสู่กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชน เครือข่ายส่วนใหญ่จะเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ประสานและส่งเสริมเป็นส่วนใหญ่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาภายในกลุ่ม หรือชุมชนเป็นหลัก ส่วนปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายต่าง ๆ นั้นในเครือข่ายทุกประเภทมีความคล้ายคลึงกัน คือ ภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องมากที่สุด ยกเว้น เครือข่ายทางด้านธุรกิจชุมชน จะมีปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีส่วนผลักดันให้เกิดเครือข่ายและสภาพสังคม วัฒนธรรมเอื้อต่อการพัฒนาเครือข่ายประเภทนี้มากเป็นพิเศษ เมื่อเทียบกับเครือข่ายประเภทอื่น

2. บทบาทและระบบของเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน

2.1 ความสามารถของแม่ข่ายหรือแกนนำเครือข่ายทางการเงินมีความสามารถในการด้านการบริหารการจัดการที่ดี มีความสามารถในการประสานงาน และสามารถกระจายโอกาสให้ทุกกลุ่มสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

2.2 บทบาทของเครือข่ายต่อสมาชิกเครือข่าย สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการส่งข้อมูลข่าวสารระหว่างคณะกรรมการเครือข่ายและสมาชิกเครือข่าย ช่วยลดต้นทุนในการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ เช่น การอบรมการทำบัญชีร่วมกัน เป็นต้น

2.3 บทบาทของเครือข่ายต่อชุมชน เครือข่ายช่วยในการแก้ปัญหาความยากจน การส่งเสริมอาชีพที่มีอยู่และสร้างอาชีพใหม่ ๆ ให้กับคนที่ว่างงานหรือทำเป็นอาชีพเสริม และยังมีการกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่น จากการแบ่งปันผลกำไรให้กับสมาชิก จัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนและลดปัญหาพ่อค้าคนกลางรวมถึงลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน

3. ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน คือ การมีแม่ข่าย หรือแกนนำที่มีอิทธิพลสามารถสร้างความนิยมในหมู่สมาชิกได้ ไม่ว่าจะเป็นการทำให้สมาชิกรู้สึกพอใจในผลงานของตน การทำให้สมาชิกรู้สึกว่าการติดต่อผ่านแม่ข่ายหรือแกนนำนั้น สามารถสร้างประโยชน์ให้กับสมาชิก รวมถึงต้องสามารถชักจูงให้กลุ่มสมาชิกร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในเครือข่ายได้

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9 (2546 : 99 – 102) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิจัยประเมินผลแบบมีส่วนร่วมด้านวิสาหกิจชุมชน : ศึกษาการดำเนินงานกลุ่มศิลปหัตถกรรมกะลามะพร้าว ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง พบว่าปัจจัยที่ส่งผลการเป็นวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มคือ เป็นกิจกรรมของชุมชน ร้อยละ 92.68 ดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชนและมีการบริหารจัดการที่เหมาะสม ร้อยละ 87.80 ดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ส่วนรวมและสมาชิก โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสาธารณะ ร้อยละ 65.85 เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการ ร้อยละ 68.29 มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนเป็นอันดับแรก ร้อยละ 92.68 ในด้านปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อวิสาหกิจชุมชน พบว่าภูมิปัญญาของประธานกลุ่ม ร้อยละ 73.17 การก่อเกิดและการจัดตั้งกลุ่มระบบเครือข่าย ร้อยละ 85.37 การขยายกลุ่มโดยการรับสมัครในหมู่บ้าน ตำบล และสมาชิกนอกหมู่บ้าน ตำบล ต่างอำเภอ จังหวัดใกล้เคียง ร้อยละ 82.93 ปัจจัยการผลิต ประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มมีคุณภาพ มีทักษะ มีมือการผลิต สวยงาม ประณีต มีความคงทน มีเงินทุนหมุนเวียน หน่วยงานราชการ สนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มผู้ยืมพัฒนาผลผลิต และสวัสดิการครอบครัว มีทรัพยากรวัตถุดิบบางชนิดในหมู่บ้าน ตำบล และมีวัตถุดิบนอกหมู่บ้าน ตำบล รวมทั้งต่างอำเภอ จังหวัดใกล้เคียง อย่างเพียงพอ มีการบริหารจัดการของกลุ่ม ตามความถนัดของแต่ละคนในการผลิต ร้อยละ 92.68 การดำเนินงานการบริหารของกลุ่มศิลปหัตถกรรมกะลามะพร้าวที่ส่งผลต่อการเป็นวิสาหกิจชุมชน พบว่า มีกระบวนการผลิต ประธานกลุ่มจัดประเภทผลิตภัณฑ์ตามที่สมาชิกถนัด ให้ไปดำเนินการผลิตที่บ้าน เมื่อผลิตเสร็จนำส่งกลุ่ม ลูกค้ำมารับที่กลุ่มมีการบริหารกลุ่ม ร้อยละ 97.56 การบริหารกลุ่มมีคณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายตรวจสอบคัดเลือกผลิตภัณฑ์ ฝ่ายบรรจุภัณฑ์ ฝ่ายการเงิน/บัญชี ฝ่ายติดตามผล/เร่งรัดหนี้ และคณะกรรมการที่ปรึกษา กติกา กลุ่ม กองทุนกลุ่ม การประชุมกลุ่ม และกิจกรรมกลุ่ม ร้อยละ 97.56 มีการจัดการตลาดในระดับจังหวัด รวมทั้งต่างจังหวัดและระดับต่างประเทศ มากกว่า 20 ประเทศ ร้อยละ 97.56 กลุ่มมีแนวคิดพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การขอเครื่องหมายลิขสิทธิ์การค้า ร้อยละ 95.12 และมีการสนับสนุนเงินทุนจากหน่วยงานของราชการรวมทั้งหน่วยงานองค์กรเอกชนต่างประเทศ ร้อยละ 92.68 ด้านการดำเนินงานด้านผลผลิตของกลุ่มศิลปหัตถกรรมกะลามะพร้าวที่ส่งผลต่อการเป็นวิสาหกิจชุมชน พบว่ากลุ่มจัดประเภทผลผลิตตามความต้องการของวัยลูกค้ำ ดังนี้ วัยเด็ก ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ และของที่ระลึก ได้แก่ สร้อยคอ สร้อยข้อมือ พวงกุญแจ และตุ๊กตา วัยเยาวชน ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ ได้แก่ ต่างหู ปิ่นปักผม กิ๊บติดผม และเข็มขัด และวัยผู้ใหญ่

ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องตกแต่ง ได้แก่ ทัพพี ตะหลิว จัก โถข้าว และ ชุดกาแฟ ร้อยละ 87.80 สำหรับรายได้ของสมาชิกของกลุ่มศิลปหัตถกรรมกะลามะพร้าวพบว่า ประชากรกลุ่มจัดสรรผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทให้สมาชิกตามความถนัดของแต่ละคน มีความตั้งใจ ในการผลิต มีความสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์และมีการกระจายไปสู่เครือข่ายนอกหมู่บ้าน ตำบล และต่างอำเภอ จังหวัดใกล้เคียง ร้อยละ 92.68 ด้านผลลัพธ์ของกลุ่มที่ส่งผลต่อการเป็นวิสาหกิจ ชุมชน พบว่าสมาชิกมีคุณภาพชีวิตสนองตอบครัวเรือนของสมาชิกที่เป็นสมาชิกกลุ่ม มีรายได้เฉลี่ย ครัวเรือนละ 8,000 บาท/เดือน/ครัวเรือน ในขณะที่ราษฎรที่ไม่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า ราษฎรที่เป็นสมาชิก ซึ่งมีความแตกต่างกันกับบุคคลที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม โดยเฉพาะเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิต การร่วมพัฒนาด้านการศึกษาของสมาชิกกลุ่ม ร้อยละ 95.12 ทุนทางสังคมในชุมชน ส่งผลต่อผลผลิตของกลุ่มด้านความรู้ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ ผสมผสานกับการจัดการสมัยใหม่ ก่อให้เกิดทุนทางสังคมด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของ ชุมชน ร้อยละ 85.37 สวัสดิการสังคม ด้านสาธารณสุข ประโยชน์ สนับสนุน สร้างรั้วโรงเรียน สร้าง คนตรีให้โรงเรียน งานบุญประเพณีท้องถิ่น สำหรับสวัสดิการสมาชิกกลุ่มให้กู้ยืมเงินหมุนเวียน เสริมอาชีพ ค่าศึกษานูตร และการรักษาพยาบาล ร้อยละ 68.29 และผลผลิตของกลุ่มได้รับการ คัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นระดับอำเภอ จังหวัด ตาม โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ร้อยละ 97.56 ส่วนในด้านปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม จากผลการดำเนินงานรวมทั้ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อวิสาหกิจชุมชนพบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับผู้ผลิตนอกพื้นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่ำกว่าของ กลุ่ม มีการแข่งขันผลผลิตเชิงธุรกิจสูง อุปกรณ์เครื่องมือการผลิตต้นทุนสูง วัตถุดิบในพื้นที่ขาด แคลน นอกพื้นที่ต้นทุนสูง เงินทุนหมุนเวียนกู้ยืมมีน้อย ขาดเครื่องมือทันสมัยการแปรรูป ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไม่มีเครื่องหมายลิขสิทธิ์ ผู้ผลิตนอกพื้นที่ลดเลียนแบบ สมาชิก ขาดความรู้ทักษะประสบการณ์แปรรูปผลิตภัณฑ์ ขาดความรู้ ความเข้าใจการจัดทำบัญชี ใช้ระบบ บัญชีแบบง่าย ๆ พื้นฐานเพื่อให้สมาชิกแต่ละคนตรวจสอบได้และเข้าใจได้ง่าย

เบญจมาศ ช่วยนุ้ย และสุกัญญา ไหมเครือแก้ว (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิง ปฏิบัติการ โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม ศึกษาเฉพาะกรณี : ผลิตภัณฑ์ผลไม้แปรรู ปลูกจันทน์เทศ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านร่อนนา อ.ร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช พบว่า กลุ่ม แม่บ้านร่อนนาเป็นผู้มีความชำนาญในการผลิตเป็นพิเศษ เพราะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการ ถ่ายทอดมาเป็นเวลานาน ทีมวิจัยได้รับทราบเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการกลุ่ม ระบบการผลิต ทั้งแบบเค็มและแนวโน้ม การพัฒนาทั้งจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน และข้อเสนอแนะของผู้ชำนาญการ ด้านส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์นั้นมีการจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์และ บรรจุภัณฑ์ของผู้ประกอบการ ทำให้รู้ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์และได้ นำมาร่วมกันปรับปรุงแก้ไขให้เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ในที่สุดก็จะสามารถเกิดประโยชน์

ในเชิงรูปธรรมได้อย่างแท้จริง เพราะประชาชนในชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ เป็นการส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้สร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งในชุมชน ตลอดจนเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน สถาบันอุดมศึกษาผ่านกระบวนการทำงานของมหาวิทยาลัยบูรณาการ ทั้งการเรียน การสอน การวิจัย และบริการวิชาการ เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต

